

”Mehän leikitään me lapset ja ne aikuiset tekkee töitä”

Lasten kokemuksia esikoulun leikkimaailmasta

Opinnäytetyö

Anja Kauppinen & Jonna Kumpulainen

**Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaaliasvatuksun suuntautumisvaihtoehto**

Hyväksytty _____.____._____

Koulutusala: Sosiaali- ja terveystieteet	
Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutus	Suuntautumisvaihtoehto: Sosiaalikasvatuksen suuntautumisvaihtoehto
Työntekijä/tekijät: Anja Kauppinen ja Jonna Kumpulainen	
Työn nimi: ”Mehän leikitään me lapset ja ne aikuiset tekkee töitä” Lasten kokemuksia esikoulun leikkimaailmasta	
Päiväys: 12.11.2009	Sivumäärä/liitteet: 61/9
Ohjaaja/ohjaajat: Marjaana Tuovinen	
Toimeksiantaja: Paloisten päiväkoti, Iisalmi	
<p>Tiivistelmä:</p> <p>Opinnäytetyössä tutkittiin lasten mielipiteitä esikoulun leikkimahdollisuuksista. Tutkimusta varten haastattelimme 23 Paloisten päiväkodin esikoululaista. Tavoitteena oli saada lapsen ääni kuuluville, antaa lapselle kokemus omasta subjektiivisuudesta, sekä tuottaa päiväkodille tietoa, jonka perusteella he voivat kehittää toimintaansa.</p> <p>Tutkimus oli kvalitatiivinen. Aineisto kerättiin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla ja se analysoitiin sisällön analyysillä. Kysymykset rajattiin koskemaan leikkiä. Teemahaastattelurunko rakentui kontekstuaalisen kasvun teorian pohjalta. Haastattelurunko jaettiin teorian mukaisesti koskemaan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kasvuympäristöä.</p> <p>Leikkiessään vertaisryhmässä lapsi vahvistaa omaa subjektiivisuuttaan, oppii uudenlaisia taitoja ja saa erilaisia tunnekokemuksia. Tutkimuksen tuloksissa nousikin esille sosiaaliset vuorovaikutussuhteet sekä niiden merkitys lapsen viihtymiselle ja hänen kehitykselleen. Tutkimuksesta Paloisten päiväkoti sai palautetta toiminnastaan lapsilta itseltään. Tutkimus palveleekin hyvin juuri tätä päiväkotiä. Tuloksista saa yleistä tietoa lasten arvostuksen ja kiinnostuksen kohteista, mutta jokaisen lapsen yksilöllisyyden takia ne eivät välttämättä ole suoraan sovellettavissa kaikkiin päiväkoteihin.</p> <p>Samanlaisia tutkimuksia tulisi tehdä myös muissakin päiväkodeissa, jotta lapsi saa kokemuksen omasta tärkeydestään sekä mahdollisuuden vaikuttaa elämäänsä. Lasten leikkiä voisi tutkia myös muilla tavoilla, kuten havainnoimalla leikissä syntyvää vuorovaikutusta. Tutkimusta voisi myös laajentaa koskemaan koko esikoulua, ei pelkästään leikkiä.</p>	
Avainsanat: Leikki, esikoulu, subjektiivisuus ja kasvuympäristö.	
Luottamuksellisuus:	

Field of study: Social Services and Health	
Degree Programme: Degree Programme in Social Services	Option: Social Pedagogy
Author(s): Anja Kauppinen and Jonna Kumpulainen	
Title of Thesis: " We, the kids, just play and the adults work" Children's experiences of pre-school's playworld	
Date: 12.11.2009	Pages/appendices: 61/9
Supervisor(s): Marjaana Tuovinen	
Project/Partners: Paloisten päiväkoti (day-care centre), Iisalmi	
<p>Abstract:</p> <p>The purpose of this thesis was to ask children how they experience the possibilities to play in a pre-school. We did the research in the Paloisten päiväkoti (day-care centre) where we interviewed 23 kids. The intention of this thesis was to get children's voice heard, to give children an experience of being a subject and to produce some information that will help the staff of kindergarten to develop their activities.</p> <p>The research was qualitative. Material was collected with a semi-structured theme interview and it was analyzed by using content analysis technique. Questions were limited to apply to play. According to theory the frame of the interview was divided up to refer to physical, psychical and social environment of growth.</p> <p>As playing in peer group a child is strengthening his sense of being a subject, learns new skills and gets different kind of experiences of emotional life. In the results of this research what was mostly shown was the meaning of social interrelations to children's amusement and development. This research gave Paloisten päiväkoti feedback about its functions by the children themselves. The research serves this kindergarten well. From the results you can get general information of children's object of respect and interest but because of every child's individuality those results cannot be necessarily directly applied to every kindergarten.</p> <p>The same kind of study should be done in another kindergarten so that children could get an experience of his/her importance and an opportunity to influence his/her own life. There is also an opportunity to investigate children's play in another way like observing interaction during the play. Research subject could also be children's experiences of the whole pre-school, not only play.</p>	
Keywords: Play, pre-school, being a subject and environment of growth.	
Confidentiality:	

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	6
2	PÄIVÄKOTI KASVUYMPÄRISTÖNÄ.....	8
2.1	Kasvu ympäristö kontekstuaalisen kasvun teoriassa.....	8
2.2	Ihannekasvu ympäristön määrittelyä.....	11
3	LAPSILÄHTÖINEN LEIKKIYMPÄRISTÖ.....	14
3.1	Leikki lapsilähtöisenä toimintana.....	15
3.2	Leikki ympäristö toiminnan mahdollistajana.....	16
3.3	Leikki tunnekokemusten luojana.....	18
3.4	Leikki sosiaalisten taitojen kehittäjänä.....	20
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	23
4.1	Tutkimustehtävät	23
4.2	Kohderyhmä ja rajaukset	24
4.3	Tutkimusmenetelmä ja aineistonkeruu	24
4.4	Tutkimuksen kulku	26
4.5	Aineiston litterointi ja analyysi	27
4.6	Luotettavuus ja eettisyys.....	28
5	TUTKIMUSTULOKSIA.....	32
5.1	Luodun leikki ympäristön mahdollisuudet	32
5.2	Leikin tunneilmasto	35
5.3	Sosiaalisuus ja vuorovaikutus leikissä.....	37
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	39
6.1	Leikin fyysiset mahdollisuudet	39
6.2	Leikin synnyttämät tunnekokemukset	42
6.3	Vuorovaikutustaitojen kehittyminen leikissä.....	45
7	POHDINTA	47
	LÄHTEET	50

LIITTEET

Liite 1: Lupalomake harjoitushaastatteluun

Liite 2: Lupalomake haastatteluun

Liite 3: Kysymyslomake

Liite 4: Esimerkkejä lasten piirustuksista

Liite 5: Analyysitaulukko

Anna minun olla utelias, tutkiva maailmanvalloittaja.
Anna minulle ympäristö, jossa ei tarvitse ”kasvattaa” liian varhain.
Anna minulle tilaa turvalliseen yksinoloon.
Anna minun yrittää itse.
Anna minun olla maailman keskipiste.
Muista minun tarpeeni, kun mietit työhön menoasi ja päivähoitoani.

Anna minulle tilaa leikkiä.
Ethän pelkää sotkuja.
En tarvitse isoja lelukasoja.
Minulla on tuhansia kysymyksiä, jaksathan vastata.
Älä ohjelmoi aikaani liikaa, mielipuuhaani ovat omat touhuni.
Anna aivojeni kehittyä monipuolisesti mielikuvitukseni parissa.

Anna minun olla lapsi riittävän kauan.
Näe minut keskenkasvuisena.
Arvosta lapsuuttani tärkeänä ikävaiheena.
Vahvista leikkejäni ja lapsuuden touhujani.
Aseta raja, kun kurkotan ikäkauteeni kuulumattomiin asioihin.
En minä mene rikki vaikka olet luja.

(Saara Kinnunen 2005)

1 JOHDANTO

”Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja huomi-oon otetuksi kaikissa itseään koskevissa asioissa, sekä oikeus vapaasti ilmaista mieli-piteensä” (Ruoppila ym. 1999, 27). Päivähoito määritellään yhä edelleen pitkälti aikuisten tarpeista lähtien; asiakkaana ovat ensisijaisesti vanhemmat, vaikka lapset viettävät usein suurimman osan valvellaoloajastaan hoitopaikassa. Julkisessa keskustelussakin korostuu enemmän perhepolitiikka kuin lasten oikeudet. Vasta nyt näkökulma asioiden tarkasteluun on kääntynyt lapsesta lähteväksi, pois aikuiskeskeisestä näkökulmasta. Ajatellaan, että lapsella on itsenäinen paikka yhteiskunnassa, omat oikeutensa ihmisenä ja että hän on yhteiskunnan täysivaltainen jäsen. (Gretschel & Kiilakoski 2007, 27.)

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2000, 10) korostetaan lapsen subjektiivisuuden toteuttamista ja lapsilähtöistä pedagogiikkaa. Siihen on kirjattu tavoitteeksi lapsen totuttautuminen kertomaan ja keskustelemaan omista tunteistaan, toiveistaan, mielipiteistään ja ajatuksistaan sekä ilmaisemaan suullisesti havaintojaan ja päätelmiään. Ali-la (2003, 39) kertoo, että lapsen subjektiivisuus ja aktiivinen vaikuttaminen näkyvät kuitenkin vain harvoin käytännön tasolla. Lapsen osallistuminen päivähoiton laatukehitykseen on suhteellisen vähäistä. Osana varhaiskasvatuksen laadunhallinnan ja ohjaustoiminnan kehittämishankkeen (Valoa) toimintaa, on tehty tutkimus ”Laadun kehittäminen ja ohjaustoiminta varhaiskasvatuksessa”. Tutkimuksen mukaan lasten osallistuminen kunnan päivähoiton laatutyöhön ja arviointiin oli pääasiallisesti satunnaista. Näin ilmoitti 41 % kyselyyn vastanneista kunnista. Säännöllisesti laatutyöhön ja arviointiin lapset osallistuivat vain viidesosassa kunnista. Neljännesosassa kunnista lapset eivät osallistuneet ollenkaan.

Varsinaisia tutkimuksia lapsen kokemuksista päivähoidossa on vain muutamia. Yksi tällainen on Erja Rusasen tutkimus ”Esiopetus lapsen silmin” (Rusanen 2008, 35). Tutkimuksen kiinnostuksen kohteina olivat lapsen kokemus, metatietoisuuden kehittyminen ja tiedon transferoituminen. Tutkimuksessa seurattiin esiopetusvuoden 2000–2001 aikana yhtä lapsiryhmää. Aineisto kerättiin haastattelemalla lapsia ja henkilökuntaa sekä havainnoimalla aikuisjohtoisia oppitunneita. Rusasen (2008, 249–251)

tutkimuksessa lapsen puheista esiin nousivat sekä leikki että ohjattu toiminta, kun lapset määrittelivät mikä on parasta ja huonointa esikoulussa. Eniten lapset pitivät elämyksellisistä ja vaikeustasoltaan sopivista oppituokioista. Lapset kuitenkin arvostelivat sitä, että aikuisjohtoiset oppituokiot veivät liikaa aikaa vapaaseen leikkiin verrattuna.

Koska lapsilähtöisiä tutkimuksia on tehty vain vähän, halusimme korostaa lapsen subjektiutta ja tehdä tutkimuksen, jossa lapsen ääni saadaan kuuluviin. Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus, jonka kontekstina on iisalmelainen Paloisten päiväkotia ja kohderyhmänä sen esiopetusryhmä Nasut. Lapsille tehtiin puolistrukturoitu teemahaastattelu, jonka tavoitteena oli saada lasten mielipiteitä. Teorianäytetyössä käytämme lapsilähtöisyyttä korostavaa kontekstuaalisen kasvun teoriaa. Teoria jakaa kasvuympäristön fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen osa-alueeseen. Teemahaastattelurunko rakentuikin tälle pohjalle. Haastattelurungossa otimme huomioon valtakunnallisen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja Iisalmen Varhaiskasvatussuunnitelman sekä Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet, jotka määrittelevät ihannekasvuympäristön.

Esiopetuksen opetussuunnitelma nostaa leikin yhdeksi tärkeimmäksi opetuksen ja kasvatuksen työtavoista. Tämä ei kuitenkaan tarkenna, miten ja missä leikin tulisi näkyä tai mikä on aikuisen rooli ja merkitys omaehtoisessa leikissä. (Hintikka, Helenius & Vähänen 2004, 6.) Koska leikillä on suuri merkitys esiopetuksessa ja lapsen kehityksessä, rajattiin kysymykset koskemaan leikkiä ja leikkiympäristöä. Aiheen rajausta tuki myös Paloisten päiväkodin halu kehittää leikkiä. Sen henkilökunta on jo useampana vuonna miettinyt leikin asemaa suhteessa muihin toimintoihin kuten esikoulun kirjallisiin tehtäviin.

Tutkimme siis lasten kokemusta leikistä esikoulussa. Opinnäytetyömme tavoitteena on saada lapsen ääni kuuluville sekä antaa haastateltaville lapsille kokemus siitä, että heidän mielipiteensä ovat tärkeitä. Vastausten perusteella päiväkodin henkilökunta saa palautetta lapsiryhmältä. Opinnäytetyön myötä päiväkodin henkilökunta voi mahdollisesti jatkaa lasten leikkitoiminnan kehittämistä. Tekijöinä saamme tietoa lapsen kehityksestä sekä arvokasta kokemusta lapsilähtöisestä toiminnasta ja lasten kanssa työskentelystä.

2 PÄIVÄKOTI KASVUYMPÄRISTÖNÄ

”Varhaiskasvatuksen keskeisiä periaatteita ovat lapsen oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin, turvattuun kasvuun, kehittymiseen ja oppimiseen sekä turvattuun ja terveelliseen ympäristöön, jossa voi leikkiä ja toimia monipuolisesti” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 12). Kasvuympäristöllä on tärkeä osuus lapsen elämässä, sillä se vaikuttaa oleellisesti lapsen kasvuun ja kehitykseen. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kasvuympäristö määritellään fyysiseksi, psyykkiseksi ja sosiaalisesti kokonaisuudeksi. (Vilén ym. 2006, 211.)

Lapselle ominaisia tapoja toimia ja ajatella ovat leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja eri taiteen alueisiin liittyvä ilmaiseminen. Varhaiskasvatusympäristön suunnittelussa tulee ottaa huomioon sekä toiminnallisuus että esteettisyys. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 20.) Iisalmen varhaiskasvatussuunnitelman (2004) mukaan varhaiskasvatusympäristön tulee olla esteettisesti viihtyisä ja monipuolinen. Ympäristön tulee herättää lapsessa uteliaisuutta ja mielenkiintoa sekä kannustaa lasta tutkimaan, kokeilemaan ja leikkimään. Lapsella on oltava vapaus liikkua ja toimia.

2.1 Kasvuympäristö kontekstuaalisen kasvun teoriassa

Kontekstuaaliset teoriat pohjautuvat näkemykseen, että lapsen kehitystä ei voi kokonaan ymmärtää ilman viittauksia sosiokulttuurisiin ja historiallisiin näkökulmiin. Toisin sanoen lapsen kehitys voidaan ymmärtää vain, jos katsomme kokonaiskuvaa, mikä saattaa sisältää esimerkiksi lasten perheen historian, taloudelliset olosuhteet ja sosiaalisen tuen tarpeen. (Hughes 1999, 23.)

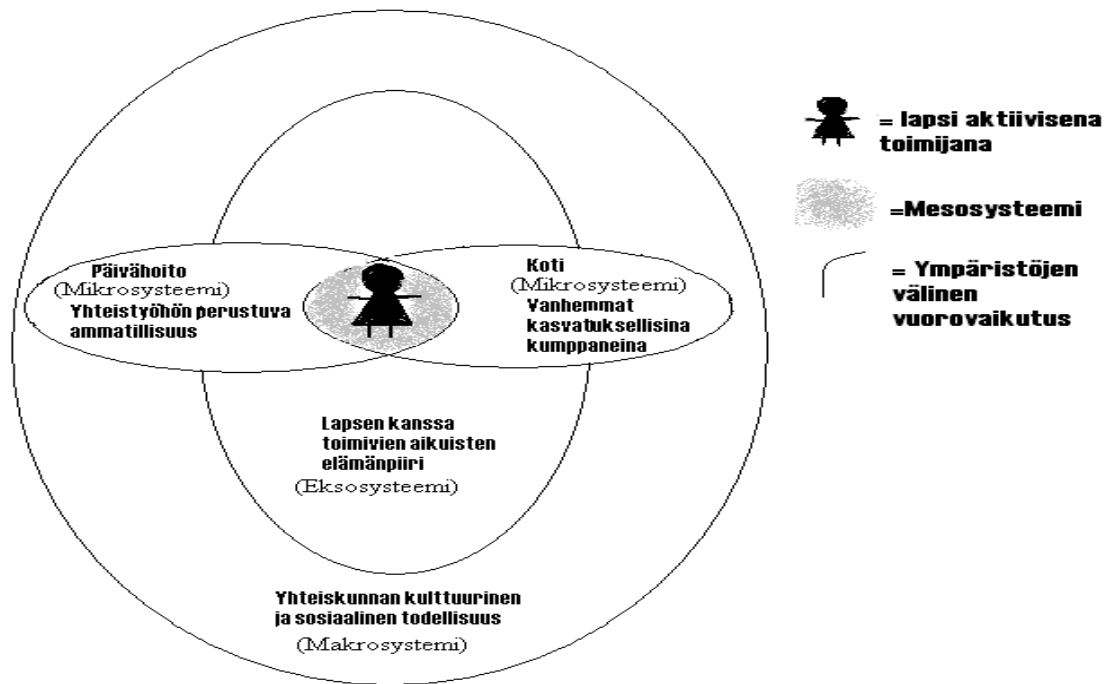
Esiopetuksessa kontekstuaalinen ajattelu perustuu bronfenbrenneriläiseen (1979) ekologiseen psykologiaan, mikä luo viitekehyksen lapsen kehityksen ymmärtämiseksi. Bronfenbrennerin teoriassa korostetaan kasvuympäristön vuorovaikutussuhteiden yhteyttä lapsen kehitykseen. Ympäristöt lapsen ympärillä käsitteellistetään sisäkkäiksi rakenteiksi; mikro-, meso-, ekso- ja makrosysteemeiksi. (Hujala 2002, 41.)

Kontekstuaalisen kasvun teoria rakentuu ekologisen psykologian ajatuksille. Siinä arvioidaan ja jäsennetään ekologista näkökulmaa edelleen kasvattamisen ja pedagogii-

kan sekä erityisesti lapsen kasvun näkökulmasta. Se on saanut vaikutteita ekokulttuurisesta teoriasta, systeemisestä ajattelusta sekä sosiologisista teorioista. Sosiologisessa teoriassa tarkastellaan yksilöiden ja ympäristöjen keskinäisiä suhteita. Rakenteet nähdään samanaikaisesti sekä kasvun rajoittajana että voimavarana yksilön kasvulle. Ympäristön tarjoamat mahdollisuudet ja rajoitukset lapsen kasvulle riippuvat siitä, kuinka itsenäinen lapsi subjektina on suhteessa ympäristöön ja sen systeemiin rakenteisiin. Systeeminen ajattelu korostaa kaiken inhimillisen käyttäytymisen vuorovaikutuksellista luonnetta ja jokaisen osan riippuvuutta muista vuorovaikutuksen osista joko suoraan tai epäsuorasti. (Hujala 2002, 42.)

Lapsen kasvatusta on usein tarkasteltu aikuisista lähtien. Sen sijaan kontekstuaalisen kasvun teoriassa lasta tarkastellaan oman elämänsä rakentajana ja pohditaan lapsen minuuden eli subjektiuden kehittymistä ehto- ja kasvuprosessissa. Tällöin tarkastelukulma on toimivan lapsen näkökulma. Kontekstuaalisen kasvun teoria siis painottaa varhaiskasvatusta, jonka lähtökohtana on lapsi ja hänen toimintaympäristönsä. Lapsi nähdään omaan elämäänsä vaikuttavana aktiivisena oppijana ja toimijana. Aikuisen toimintaa pohditaan siitä näkökulmasta, kuinka mielekästä se on lapsen toimintojen kannalta. (Vilén ym. 2006, 207; Hujala 2002, 44.)

Lapsen omaa aktiivista roolia painottavassa kasvatuksessa on käytetty lapsilähtöisyyskäsitettä. Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan lapsen omaan kulttuuriin, kokemuksiin ja toimintaan pohjaavaa oppimis- ja opettamisprosessia. Lapsi nähdään subjektina, luonnostaan aktiivisena, uteliaana, sosiaalisena sekä oppimishaluisena ja -kykyisenä. Lapsilähtöisessä ajattelussa korostetaan oppimisprosessin sosiaalista luonnetta ja sosiaalisia suhteita. Aikuisen olisi kyettävä havainnoimaan lapsen kiinnostuksen kohteet ja tarpeet sekä kiinnittää erityistä huomiota suotuisan kasvu- ja oppimisympäristön luomiseen. Lapsella on tällöin mahdollisuus omaehtoiseen toimintaan elämyksiä, kokemuksia ja sopivan haasteellisia tehtäviä tarjoavassa sekä emotionaalisesti lämpimässä ilmapiirissä. Lapsilähtöisen kasvatusprosessin tavoitteet, sisällöt ja menetelmät lähtevät lapsesta. (Vilén ym. 2006, 222–223.)

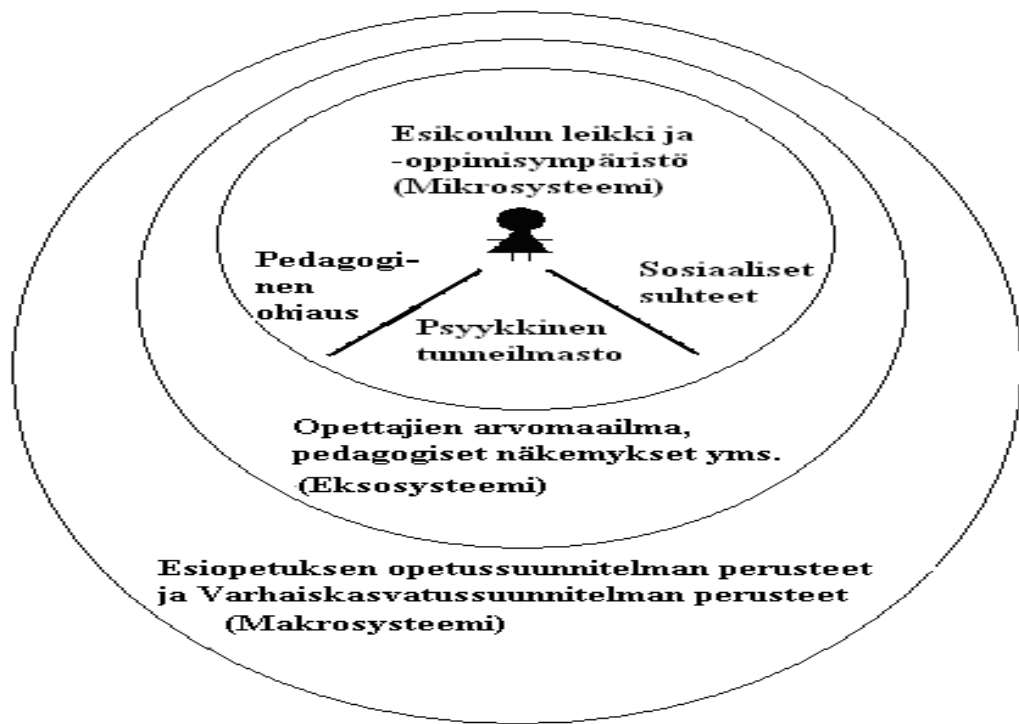

KUVIO 1. Kontekstuaalisen kasvun teorian malli (Vilén ym. 2006, 207)

Kuviossa 1 esitetään kontekstuaalisen kasvun teorian malli. Mikrosysteemeihin kuuluvat koti ja päivähoito. Koska lapsi viettää suuren osan päivästänsä päivähoidossa, on sen järjestelyillä ja kasvatuskäytännöillä suuri merkitys lapsen kasville ja kehitykselle. Mesosysteemi muodostuu kodin ja päivähoidon välisestä suhteesta, joka tarkastelee muun muassa lapsen kasvuympäristöissä toimivien ihmisten välistä vuorovaikutusta. (Vilén ym. 2006, 207.)

Eksosysteemiin kuuluu lapsen kanssa toimivien aikuisten elämämpiiri. Siihen voidaan katsoa kuuluvaksi esimerkiksi vanhempien työajat ja -paikat, jotka heijastuvat lapsen päiväkodissa vietettyyn aikaan. Lapsen päivähoitoa muokkaavat myös päiväkodin työntekijöiden koulutustausta ja heidän kasvatustaloudensa, mikä koostuu muun muassa heidän näkemyksistään lapsesta, hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta. (Vilén ym. 2006, 209–210.)

Uloimmalle kehälle, makrosysteemiin, kuuluvat muun muassa perhepoliittiset toimenpiteet, kuten perheen taloudellinen tukeminen. Poliittiset päätökset ja lainsäädäntö määrittävät taloudellisia, sosiaalisia ja kasvatuksellisia järjestelmiä. Päivähoidon toimintaedellytysten päätökset esimerkiksi ryhmäkoosta tehdään tässä systeemissä. (Vilén ym. 2006, 210.)

KUVIO 2. Leikki kontekstuaalisen kasvun teoriassa

Opinnäytetyössä näkyvät niin mikro-, ekso- kuin makrosysteemikin (kuvio 2). Leikki-toiminta päiväkodissa sijoittuu mikrosysteemiin. Opinnäytetyössämme tutkimme päiväkodin kasvuympäristöä mikrosysteemissä. Kasvuympäristöä voidaan tarkastella fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena kokonaisuutena.

Eksosysteemi näkyy tutkimuksessa opettajien roolia koskevissa kysymyksissä. Opettajien arvomaailma näkyy lasten leikkimaailman luomisessa esimerkiksi lelujen valinnassa ja leikkiajan määrässä. Makrosysteemiin kuuluvat valtakunnalliset lait ja linjat. Näistä Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet ja valtakunnallinen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat kysymysten asettelua.

2.2 Ihannekasvuympäristön määrittelyä

Kasvuympäristö mahdollistaa lasten toiminnan. Kasvuympäristö vaikuttaa muun muassa lasten leikkeihin sekä siihen, millaisia oppimiskokemuksia he voivat oman aktiivisen toimintansa kautta saada. Lasten kognitiiviset taidot kehittyvät, kun ympäristön tunnelmasto on turvallinen ja hyväksyvä, lasten ja aikuisten vuorovaikutus on toimi-

vaa, toiminta ja tilat on järjestetty hyvin ja käytettävissä olevat materiaalit ja välineet ovat korkeatasoisia. (Vilén ym. 2006, 211.)

Fyysinen ympäristö, johon kuuluvat tilat, välineet, materiaalit, ulkoilualueet sekä lähiympäristö, tarjoaa mahdollisuuden toimintaan. Fyysinen toimintaympäristö koostuu niistä konkreettisista ja rakenteellisista tekijöistä siinä ympäristössä, jossa lapsi on päivähoidossa. Siihen kuuluvat päivähoitopaikkarakennus ja piha-alue. (Koivunen 2009, 179.) Sen tulee olla esteettisesti viihtyisä ja monipuolinen. Ympäristö herättää lapsessa uteliaisuutta ja mielenkiintoa sekä kannustaa lasta tutkimaan, kokeilemaan ja leikkimään. Lapsella on oltava mahdollisuus toimia ja liikkua vapaasti. (Iisalmen varhaiskasvatussuunnitelma 2004, 23.) Toiminnan ja tilojen täytyy olla hyvin järjestettyjä ja käytettävissä olevien materiaalien ja välineiden tulee olla korkeatasoisia. Sisä- ja ulkotilojen suunnittelussa on otettava huomioon erilaisten leikkien vaatimat aika-, tila- ja välineratkaisut. Leikkivälineitä tulee olla riittävästi. Niiden täytyy olla myös monipuolisia, muunneltavia sekä hyvin lasten ulottuvilla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 22.)

Psyykinen ympäristö koostuu hoitopaikan ilmapiiristä ja tunneilmastosta, jonka tulisi olla myönteinen, rauhallinen ja turvallinen. Aikuisen tulee olla aidosti läsnä ja kuunnella lasta. Tällöin lapsi kokee, että hänestä välitetään ja että hän on hyväksytty. (Iisalmen varhaiskasvatussuunnitelma 2004, 23.) Aikuisen aito läsnäolo antaa lapselle kokemuksen turvallisuudesta. Lapsi tarvitsee kokemuksia turvallisista aikuisista ympärillään. Hänelle on tärkeää saada aikuisten hyväksyntä ja arvostus myös leikkies-sään. ”Älä sotke” tai ”älä metelöi” -viestit kertovat, että aikuinen ei pidä lapsen tekemisistä. Lapset tuntevat olonsa turvalliseksi, kun aikuiset ovat lähellä ja antavat heille mahdollisuuden leikkiä. (Hintikka ym. 2004, 29–31.)

Lapselle suotuisan psyykkisen toimintaympäristön luomisessa kasvattaja on avain-asemassa. Keskeistä tällöin on kasvattajan oma asenne ja tapa toimia. Kasvattajan olemus, äänen sävy, tapa puhua, käyttäytyminen, vuorovaikutustaidot ja persoonalliset ominaisuudet ovat tärkeitä elementtejä psyykkiselle toimintaympäristölle. Se sisältää lapsen oikeuden olla turvassa. Kasvattajan tehtävänä on myös antaa turvaa turvattomille lapsille ja huolehtia, että ympäristössä ei ole lapselle pelkoja aiheuttavia tekijöitä. (Koivunen 2009, 182–183.)

Alle kouluikäiset lapset tekevät paljon yhteistyötä ja ryhmäleikit muodostavatkin suuren osan leikeistä (Koivunen 2009, 40). Vertaisryhmän merkityksen ja mahdollisuuksien tiedostaminen muodostavat haasteen kasvattajalle, sillä vallitseva kasvatuskulttuuri ja sen myötä kasvatuksen käytännöt ovat rakentuneet aikuisjohtoisiksi. Myös arjen kasvatustoiminnan järjestäminen siten, että lapsilla on todellinen mahdollisuus vertaisryhmätoimintaan, vaatii kasvattajalta paneutumista ja suunnittelemista. On myös otettava huomioon monet lapsiryhmän dynamiikkaan ja lasten keskinäiseen toimintaan vaikuttavat seikat. (Karila, Alasuutari, Hännikäinen, Nummenmaa & Ras-ku-Puttonen 2006, 147.)

Iisalmen varhaiskasvatussuunnitelman (23–24) mukaan sosiaalinen ympäristö koostuu hoitopaikan kaikista ihmissuhteista. Avoimet, kunnioittavat ja turvalliset vuorovaikutussuhteet mahdollistavat lapselle toisen kuuntelemisen, yhteistyökyvyn ja empatiataitojen kehittymisen. Leikkiessään lapset kohtaavat sosiaalisia tilanteita ja oppivat autamaan, jakamaan, tekemään yhteistyötä, sekä ratkaisemaan sosiaalisia ongelmia. Sosiaalisissa tilanteissa lapset ajattelevat, pohtivat kavereidensa mielipiteitä, arvioivat käytäntöjä, kehittävät sosiaalisia kykyjään ja oppivat yhteistyön merkityksen. Tullessaan tietoiseksi ja tunnistaessaan kavereidensa tunteita lapsi oppii hyväksymään erilaisia näkökulmia. (Saracho & Spodek 2003, 77.)

3 LAPSILÄHTÖINEN LEIKKIYMPÄRISTÖ

Päiväkodin kasvuympäristöä voidaan tarkastella myös oppimisympäristönä. Tällöin kasvuympäristöä tarkastellaan oppimisen mahdollistajana ja keskitytään hyvän oppimisympäristön luomiseen. Keskeistä on opettajan ja lapsen välinen sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus, erilaiset toimintatavat ja oppimistehtävät. Hyvän oppimisympäristön tulee ohjata lapsen uteliaisuutta, mielenkiintoa ja oppimismotivaatiota sekä tukea hänen aktiivisuuttaan ja itseohjautuvuuttaan. Sen tulisi tukea monipuolisesti lapsen kasvua ja oppimista sekä oman toiminnan arviointia. Sen pitäisi tarjota lapselle tilaisuuksia leikkiin, omaan rauhaan ja muuhun toimintaan. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000, 8-9.)

Hyvä oppimisympäristö on terveellinen ja tukee monipuolisesti lapsen turvallisuutta. Oppimisympäristössä tulee vallita iloinen, avoin, rohkaiseva ja kiireetön ilmapiiri. Työvälineiden ja materiaalien tulee olla lasten ulottuvilla. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000, 9.) Oppimisympäristön ajatellaan laajimmillaan käsittävän kaiken hoito- ja kasvatusvastuussa olevista aikuisista päiväkodin esineympäristöön. Oppimisympäristöstä on opittu puhumaan, mutta tasokasta ”oppimisympäristökulttuuria” ei ole vielä vakinaistettu käsitteenä. Oppimisympäristön lukutaitoa kuitenkin tarvitaan puutteiden tunnistamiseen ja poistamiseen. Lasten iän ja kehitystarpeiden lisäksi on pohdittava mikä lasta kiinnostaa ja millaiseen toimintaan esineympäristö houkuttaa lasta. (Kalliala 2008, 60.)

Opettaminen on nähty lasten kouluvalmiuksien omaksumisen perustana, kun taas leikki on nähty lasten vapaa-aikana ja ihanteellisena lapsuuden tilana (Hujala 2002, 92). Nykyaikana korostetaankin pedagogista leikkiä eli leikin ja oppimisen yhteyttä. Päiväkodissa leikkiympäristö on osa oppimisympäristöä. Leikkiympäristön tietoinen luominen, ylläpitäminen ja uudistaminen ovat muotoutuneet olennaiseksi osaksi varhaiskasvatusta. Rikkaan leikkiympäristön rakentaminen perustuu kasvattajien asiantuntemukseen lasten leikin kehitysvaiheista ja leikkikulttuurista. Sekä sisä- että ulkotilojen suunnittelussa on otettava huomioon erilaisten leikkien vaatimat aika-, tila ja välineratkaisut. Välineiden tulee olla monipuolisia sekä muunneltavia, ja niitä tulee olla riittävästi. Leikkiympäristön muokkaamisessa otetaan huomioon myös lasten ajankoh-

taiset kiinnostuksen aiheet. Lasten tulisi saada osallistua ympäristön ylläpitämiseen ja uudistamiseen kykyjensä mukaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 22.)

3.1 Leikki lapsilähtöisenä toimintana

”Leikin talossa. Leikkiä voi verrata vanhaan taloon, joka illan hämärtyessä vaikuttaa salaperäiseltä muutaman himmeän lampun valossa. Talossa on monta huonetta, joissa leikin tutkija voi esteettä vaeltaa. Hän astuu sisään yhteen huoneeseen, sytyttää valon, katselee uteliaana ympärilleen ja vakuuttuu siitä, että ymmärtää leikistä hyvinkin paljon. Hän on jopa valmis kuvaamaan ja selittämään tyhjentävästi leikin olemuksen. Äkkiä hän kuitenkin huomaa toiseen huoneeseen johtavan oven. Hän astuu sisään ja näkee leikistä aivan uusia puolia. Tutkija voi kulkea huoneesta toiseen, mutta hän ei voi olla kaikissa huoneissa yhtä aikaa. Eikä siinä kyllin: joka kerta, kun hän sytyttää valon uudessa huoneessa, valo sammuu edellisessä. Leikki on toisin sanoen häilähtelevä ja pakeneva ilmiö, joka näyttäytyy erilaisissa hahmoissa.” (Kalliala 2008, 49.)

”Leikki on ilmiö, jonka leikkijä tavoittaa, mutta joka pakenee määritelmiä” (Kalliala 2000, 2). Leikin määrittely siten, että se sisältäisi kaiken sen, mitä leikki on, ja sulkisi pois sen, mitä se ei ole, taitaa olla mahdoton tehtävä. Leikin käsitteen määrittelyt ovatkin epätarkkoja ja vailla yleistä hyväksyntää. Myös leikin kriteerit ja niiden painotukset vaihtelevat tutkijan mukaan. Vapaaehtoisuus, sisäinen motivaatio, tyydytys ja prosessin ensisijaisuus tuotokseen nähden mainitaan kuitenkin toistuvasti leikin keskeisinä tunnusmerkkeinä. (Kalliala 2008, 40.) Leikki on siis vapaaehtoista, mielihyvää tuottavaa, muusta elämästä erottuvaa, ennakoimatonta, tuottamatonta, kuvitteellista ja sääntöjen mukaista (Kalliala 2000, 2).

Leikki on lapsilähtöistä toimintaa puhtaimmillaan. Lapsi tarvitsee leikkiä kaikkina ikäkausinaan. Leikkiä voisi sanoa yhdeksi lapsen perustarpeista; se on lähes yhtä tärkeää kuin nukkuminen, syöminen, juominen tai terveenä oleminen. Leikin puutteeseen lapsi ei kuole, mutta hänen henkisen kehityksensä kannalta leikki on elintärkeää. Vanhan sanonnan mukaan lapsi on terve, kun hän leikkii. Tämä kertoo jotain leikin perusolemuksesta. Leikki kuuluu olennaisena osana lapsen elämään. Se on lapsen tapa elää ja kehittyä. Leikkiessään hän harjaantuu ja vahvistuu hyvin monella tavalla. (Kahri

2003, 40–41.) Leikki ei ole lapsen työtä, vaan tärkeä kehitystehtävä. Lapsi harjaantuu leikin kautta fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. (Koivunen 2009, 40.)

Leikki muodostaa ainutlaatuisen, rikkaan vuorovaikutusympäristön, jossa lapset rakentavat yhteistä toimintaa ja samalla myös keskinäisiä sosiaalisia suhteitaan. Leikkiäjät tulevat osaksi yhteisöä, jossa aikeista, toiminnasta ja merkityksistä kommunikoidaan erilaisten välittäjien avulla. Näitä välittäjiä ovat esimerkiksi roolit, säännöt, työkalut, symboliset toiminnot ja kuvitteelliset tilanteet. Leikkiessään lapset muuttavat ideoita, materiaaleja, toimintoja ja käyttäytymistään muodosta toiseen. Näin he luovat uusia merkityksiä ja tulkintoja. (Karila ym. 2006, 160.)

3.2 Leikkiympäristö toiminnan mahdollistajana

Leikki tarvitsee aikaa, tilaa ja materiaalia. Se tarvitsee myös leikkiä ymmärtävän aikuisen, joka tukee eikä tunkeile. Vaikka leikki on lasten omin juttu, se ei toteudu täysimittaisesti ilman aikuisen välillistä tukea. (Kalliala 2003, 205.) Välillisen ohjauksen tapoja ovat lasten kokemuksiin vaikuttaminen, ajan, tilan, välineiden ja lapsiryhmän organisointi (Brotherus, Hytönen & Krokfors 2002, 199).

Aikuinen luo leikille suotuisat olosuhteet, joissa lapsen ei tarvitse pelätä eikä olla huolissaan ympäristön tapahtumista (Sinkkonen 2008, 243–245). Usein aikuinen ohjaa lapsen leikkiä epäsuorasti muokkaamalla leikkiympäristöä. Aikuinen päättää lelujen hankkimisesta ja tilojen järjestämisestä. Ei riitä, että päiväkotiin on kerran hankittu ja suunniteltu se, mitä oletetaan lasten leikeissään tarvitsevan. Leikkiympäristöä on jatkuvasti ylläpidettävä ja uudistettava. (Kalliala 2003, 207.)

Moni päiväkotilapsi ikävyystyy leikkiin kutsuvan ympäristön puuttuessa. Ulkona on tilaa, mutta kaupungistuminen ja liikenteen kasvaminen ovat vähentäneet ulkoleikkejä. Myös yleinen turvattomuuden lisääntyminen rajoittaa lasten liikkumista. (Kalliala 2003, 207.) Piha on lasten tärkein leikkipaikka, jos siellä on tilaa tekemiselle. Lapsen leikin piiri syntyy kaikista leikin kannalta kiinnostavista paikoista. Leikkiympäristön erinomaisuus syntyy valinnanmahdollisuuksista. (Piironen 2004, 126.)

Leikkivälineet kutsuvat lasta leikkiin ja määrittelevät usein leikin aiheen ja sisällön. Isommat lapset ovat leikeissään vähemmän riippuvaisia leikkivälineistä, koska he kykenevät rakentamaan leikkinsä mielikuvituksessaan. Toisaalta huimimmatkin kuvittelijat suosivat toisinaan sellaisia leikkejä, joissa leikkivälineet ovat keskeisessä asemassa. (Kalliala 2003, 205.)

Leikkiteemat syntyvät lasten omista kokemuksista ja erilaisista kulttuurisista materiaaleista. Leikkiessään lapset kehittävät ideoita ja etsivät tietoa maailman konkreettisista asioista. He myös pyrkivät hallitsemaan jo omaksumaansa tietoon liittyviä taitoja. (Karila ym. 2006, 161–162.)

Leikki-ikä on lapsen mielikuvituksen syntymisen herkkyyksikausi. Mielikuvitusta ihminen tarvitsee kaikessa ajattelussa. Päättely, suunnittelu ja johtopäätösten tekeminen onnistuvat vain mielikuvituksen avulla. Roolileikit ovat mielikuvituksen käyttöä parhaimmillaan. (Kinnunen 2003, 72–73.) Roolileikeissä lapsi käsittelee omia kokemuksiaan ja leikkii hänelle tuttuja tai mieleen jääneitä tilanteita. Näihin leikkeihin kuuluu usein pukeutuminen. Roolileikkejä varten lapselle voikin varata esimerkiksi erilaisia vaatteita ja muita asusteita. Asustuksen ei aina tarvitse olla täydellinen, vaan lapsi voi täydentää mielikuvituksessaan viitteellisenkin roolivaatetuksen. (Kahri 2003, 51–52.)

Leikkiympäristön luomisen lisäksi aikuiset luovat edellytyksiä ja mahdollisuuksia leikille myös erilaisten rutiinien, ajankäytön ja sääntöjen avulla. Päiväkodissa rutiinit määrittävät usein päivän sisällön ja estävät näin pitkäkestoisten leikkien kehittelyn (Kalliala 2003, 206). Aikuisen tehtävä on asettaa tärkeysjärjestykseen esikoulun rutiinit ja vapaa leikki. Hänen on osattava antaa aikaa ja tilaa molemmille sopivassa suhteessa.

Mielekkääseen leikkiin lapsi saattaa syventyä tuntikausiksi. Leikissä aika menettää merkityksensä, eikä lapsella ole kiire mihinkään. Hän on siinä hetkessä ja kyseistä leikkiä varten täydellisesti läsnä. Lapsi tarvitsee leikkiinsä vain vähän välineitä, mutta paljon aikaa. Aikuisten tehtävänä on huolehtia siitä, että lapsella on aikaa leikkiä. (Kahri 2003, 6.)

Ajankäytön lisäksi leikkiä rajoittavat myös säännöt. Säännöt ovat tarpeellisia esimerkiksi järjestyksen ja turvallisuuden takia, mutta niitä tulee olla vain sen verran, että niitä pystytään noudattamaan. Lasten tulee myös tietää säännöt ja niiden merkitys. Kun sääntöjä on riittävän vähän, niitä voidaan kerrata tarvittaessa ja keskustella niistä lasten kanssa. (Koivunen 2009, 66.)

3.3 Leikki tunnekokemuksien luoja

Lapsi leikkii leikkimisen ilosta (Hintikka ym. 2004, 28). Lapsuuden leikkeihin liittyy mielihyvää ja mielikuvitusta, aktiivisuutta ja vapauden tunnetta. Lapsi eläytyy leikkiin ja koko muu maailma unohtuu. (Airas & Brummer 2003, 162–163.) Vaikka leikki on toimintaa kuvitteellisessa tilanteessa, kaikki, mitä leikissä tapahtuu, on todellista. Leikin aiheet ovat peräisin todellisuuden havainnoinnista ja siinä syntyvät tunteet ovat aitoja. (Hintikka ym. 2004, 35.) Leikkiessään lapsi käsittelee omia ajatuksia ja tunteitaan, kokemuksiaan ja elämyksiään sekä oppii löytämään niille ilmaisukeinoja ja ymmärtämään niitä. Lapsi antautuu leikkiin kokonaisvaltaisesti; mukana ovat esimerkiksi keho, aistit ja tunteet. (Kahri 2003, 41.)

Lapsi rakentaa leikissä itseään ja omaa elämäänsä. Kun lapsi tutkii, kokeilee ja harjoittelee erilaisia rooleja, hän rakentaa samalla huomaamattaan omaa identiteettiään. Leikkiessään lapsella on selkeä identiteetti. Lapsi puhkuu vahvaa itsetuntoa ja koko elämänhallintaa, jossa pikkuongelmiin ei takerruta. Identiteetti vahvistuu positiivisten kokemusten myötä. (Hintikka ym. 2004, 25.)

Leikin oleellinen sisältö on sen spontaaniudessa. Sen teemat kumpuavat lapsen mielestä ja siellä meneillään olevista tapahtumista. (Sinkkonen 2008, 244.) Leikin edellytys on mielikuvitusmaailman avautuminen, koska leikki on toimintaa mielikuvituksessa ja mielikuvien avulla. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapsi pystyy luomaan uutta toimintaa jo olemassa olevista elementeistä. Lapsilla on usein etukäteen tarkka mielikuva siitä, minkälaisen ympäristön leikki vaatii ja mitä välineitä leikkiin tarvitaan. Näiden mielikuvien pohjalta lapset valmistelevat ympäristön ja leikkivälineet mieleksensä. Leikin edetessä leikkijät rakentavat leikistään myös yhteistä mielikuvaa. Tämä mielikuvituksessa tapahtuva visiointi harjaannuttaa lasta myöhempiin oppimis- ja työsuorituksiin. (Hintikka ym. 2004, 46.)

Leikki luo ympäristön, jossa lapset voivat oppia leikissä vaikuttavan sisäisen motivaation ja omaehtoisen toiminnan kautta. Leikissä asioita ei opita suoraan. Esimerkiksi autoleikissä tarkoituksena ei ole paikasta toiseen siirtyminen, eikä siinä välttämättä opita liikennesääntöjä tai ajotaitoa. Leikkiessään ajamista lapsi tiedostamattaan omaksuu ajamisen ideaa ja tietoisesti toteuttaa toivettaan olla autonkuljettaja. Oppiminen piilee leikin prosesseissa. (Hintikka ym. 2004, 56.)

Leikin synnyttämät onnistumisen kokemukset tukevat oppimista, lisäävät lapsen itsetuottamusta ja vahvistavat hänen minäkuvaansa myönteiseen suuntaan. Onnistumisen kokemukset syntyvät siitä, että tehtävä tai toiminta on lapsen kehitystasolle sopivaa, hänen innostuneisuuttaan palkitaan ja suorituksista käyttäytymistä kiitetään. Vaikka uuden oppimista ei tapahtuisikaan, lapselle onnistumisen kokemus on silti merkittävä. Onnistuminen lisää motivaatiota ja sitä kautta oppimista. (Koivunen 2009, 38–39.)

Leikissä lapsen tulee saada myös kokemuksia subjektiudestaan. Subjektius on oma-aloitteisuuden ja –vastuisuuden tukemista ja tietoistamista. Se on omien mielipiteiden tietämistä ja oman tiedon kunnioittamista. Puutteellinen subjektiuos on kykenemättömyyttä tarttua asioihin ja muuttaa niitä. Subjektius ei ole synnynäistä vaan ihminen kasvaa siihen vähitellen ollessaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Subjektius tarvitsee kehittyäkseen myös tilaa ja tukea. Subjektiksi tuleminen on siis voimaantumista, mikä vahvistaa yksilön tunnetta siitä kuka hän on ja mihin hän kykenee. (Tahvanainen 2004, 16–17.)

Useimmiten aikuinen on se, joka päättää mitä lasten tulee tehdä. Tällaisessa aikuisjohtoisessa kulttuurissa lapsen on hankala toteuttaa subjektiuttaan. On aikuisen ohjaama toiminta kuinka kehittävä tahansa, se ei saa viedä tilaa lapsen omaehtoiselta leikiltä. Omaehtoisessa leikissä lapsi tutkii ja kokeilee kuka ja millainen hän on. Omaehtoisessa leikissä hän rakentaa itseään ja identiteettiään. (Hintikka ym. 2004, 27.) Aikuisen tehtävänä on ohjata ja monipuolistaa leikkiä tukemalla ja ohjaamalla leikkijöitä tarvittaessa, vaikuttamatta kuitenkaan olennaisesti leikin sisältöön.

Leikkiessään lapsi käyttää luovuutta, hyödyntää omia kokemuksia leikin rakenteena ja kehittää ongelmanratkaisutaitoja. Joskus voi kuitenkin näyttää siltä, että lasten leikki on liikaa lasten itsensä varassa ilman kasvattajan ohjausta ja läsnäoloa. Vaikka lapset

valitsevat itse leikkinsä ja leikkikaverinsa, vaativat leikkitilanteet kasvattajan seuranta- ja valvontaa. Kasvattajan läsnäolo leikkitilanteessa lisää lasten turvallisuutta sekä mahdollisuutta leikin ohjaamiseen. Leikkitilanteissa ilmenee joskus kiusaamista tai ainakin toimintaa, jonka jotkut lapset kokevat kiusaamiseksi. Tällaisten tilanteiden selvittäminen on vaikeaa, jos kasvattaja itse ei ole ollut läsnä. (Koivunen 2009, 40.)

Lapsen toivoessa aikuisilla tulisi aika ajoin olla aikaa ja halua heittäytyä leikin vietäväksi. Aikuiset voivat osallistua leikkiin, kun heiltä toivotaan sitä, mutta he eivät saa manipuloida leikkiä eivätkä ryöstää sitä itselleen. (Sinkkonen 2008, 243–245.) Kallialan (2008, 55) mukaan päiväkodin aikuiset luovat edellytyksiä leikille, mutta eivät juuri leiki lasten kanssa. Aikuiset ovat vastahakoisia jopa silloinkin, kun lapset pyytävät heitä leikkimään kanssaan. Lapset vahvistavat kasvattajan oletuksen omasta tehtävästään; jos kasvattaja ei ole aikeissa leikkiä mukana, lapset eivät sitä häneltä pyydä. Tällaiset leikkikielteiset aikuiset jätetään rauhaan, kun taas leikkimyönteisiä aikuisia kutsutaan leikkiin mukaan. Harva aikuinen kuitenkaan haluaa mukaan leikkiin. Aikuiset torjuvat lasten leikkipyynnöt monesta syystä, periaatteellisesti, mukavuudenhalustaan tai siksi, että pitävät leikkimistä vaikeana. Aikuisen olemus ja persoona siis pitkälti määrittelevät sen miten lapset heihin suhtautuvat.

3.4 Leikki sosiaalisten taitojen kehittäjänä

Päiväkodissa leikki muodostaa lasten keskinäisen toiminnan tärkeimmän kontekstin. Leikki luo ympäristön, jossa lapset voivat luoda ystävyysuhteita ja vertaisyhteisöjä. (Karila ym. 2006, 159.) Yhteiset leikit ja pelit ovat epäilemättä yksi tärkeimmistä areenoista, joilla ryhmän jäsenyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta ilmaistaan. Lapset leikkivät yhdessä ja leikin keskeisenä sanomana onkin ystävyys. (Piironen 2004, 150.) Päiväkodissa ystävyysuhteet ovat moninaisia ja voivat olla hyvinkin pysyviä ja ulottua myös lasten vapaa-aikaan. Toisaalta lapset voivat pitää ystävinään sen hetkisiä leikkikavereitaan, jolloin ystäviä saattaa olla runsaasti. Näin ollen joidenkin lasten ystäväverkostot muodostuvat päiväkodissa laajoiksi, kun taas toisella saattaa olla yksi ystävä. (Karila ym. 2006, 153.)

Karilan ym. (2006, 154) mukaan lapset omaksuvat leikissä vähitellen ystävytydessä tarvittavia sosiaalisia taitoja, joita he harjoittelevat ja kehittävät yhdessä. Ystävyysuhteet voivat vaikuttaa lapsen ymmärrykseen esimerkiksi vaikeisiin ongelmiin, esineiden

välisiin suhteisiin, käsitteisiin tai ihmissuhteisiin liittyen. Leikissä lapset oppivat esimerkiksi selvittämään keskinäisiä erimielisyyksiään (Hintikka ym. 2004, 15). Tämän lisäksi ystävyysuhteilla on vaikutusta lapsen onnellisuuteen (Karila ym. 2006, 154).

Kaverisuhteilla on oleellinen merkitys lapsen sosiaaliselle ja henkilökohtaiselle identiteettikehitykselle, valmiuksien kehittymiselle ja tunne-elämälle. Ryhmässä saadut kielteiset ja myönteiset kaverisuhdekokemukset muokkaavat lapsen kehitystä. Lapsiryhmässä näkyy toimiminen vertaisryhmässä ja myönteisessä merkityksessä yhdenvertaisuus kaverin kanssa. Kaverisuhteiden niukkuus ja vaikeudet sosiaalisissa taidoissa voivat lisätä lapsen stressikokemuksia. (Koivunen 2009, 52.) Ystävyysuhteet siis vaikuttavat lapsen kehitykseen hyvin kokonaisvaltaisesti (Karila ym. 2006, 154).

Vuorovaikutuksessa kavereiden kanssa lapset oppivat leikissä tärkeitä taitoja, kuten johtamaan ja seuraamaan toisiaan sekä tekemään yhteistyötä ongelmanratkaisutilanteissa. Joillekin lapsille toimivien ystävyysuhteiden luominen on helppoa, mutta toisille niiden muodostaminen ja ylläpitäminen tuottavat vaikeuksia. Näille lapsille kontaktit tovereihin voivat olla epämiellyttäviä, jopa vihamielisiä kokemuksia tai he saattavat vetäytyä kontakteista toisten lasten kanssa. (Karila ym. 2006, 153.)

Lasten välinen vuorovaikutus ei suinkaan aina ole sujuvaa tai myönteistä. Erilaiset konfliktit ja aggressiiviset purkaukset tai väärinymmärrykset ovat hyvin tavallisia. (Karila ym. 2006, 155.) Leikki edellyttää yhteistoimintaa toisten lasten kanssa. Leikki, jonka idea on yhdessä sovittu, on lapselle ensimmäinen mahdollisuus harjoitella sosiaalista vastavuoroisuutta. Yhteiseksi leikki-ideaksi ei voi aina tulla oma idea, vaan leikissä mukana oleminen voi edellyttää sitoutumista jonkun toisen ideaan. Leikin aiheen lisäksi leikkijöiden on osattava sopia leikin kulusta ja säännöistä sekä leikkipaikasta. (Hintikka ym. 2004, 47.)

Leikkiä ja lasten muuta toimintaa verrattaessa onkin havaittu, että leikissä lasten organisointitaidot ovat pisimmällä. Leikki-idea kannattelee lapsia sopimaan ja organisoimaan leikin kulkua yhdessä. Usein monen lapsen saumaton yhteistoiminta ilman ristiriitatilanteita on leikin ulkopuolella mahdotonta. Myös leikkiä organisoidaan loogisesti: toisen ehdottaessa jotakin toinen ehdottaa edelleen jotain sellaista, joka tukee alkuperäisideaa, ja koko leikki rakennetaan näin yhdessä. (Hintikka ym. 2004, 47.)

Vaikka leikin sosiaalinen merkitys on suunnattoman suuri, on lapselle muistettava antaa aikaa ja tilaa leikkiä myös yksin tämän niin halutessaan. Monelle se on mieleinen vaihtoehto kavereiden kanssa leikkimiselle, joillekin toissijainen mahdollisuus, johon turvaudutaan kavereiden puuttuessa. (Kalliala 1999, 191.) Lasta on kannustettava sosiaalisuuteen, mutta tarvittaessa hänelle on kuitenkin annettava mahdollisuus yksinoloon, rauhoittumiseen ja omien puuhien tekemiseen.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävät

Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat leikki, lapsen mielipide, tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet, sekä aika-, tila ja välineratkaisut. Tutkimus käsittelee leikkiä eri näkökulmista esikouluympäristössä. Tehtävänä on selvittää millaiseksi lapsi kokee leikkimaailman esikoulussa. Opinnäytetyö pohjautuu kontekstuaalisen kasvun teoriaan, jonka mukaan lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavat kasvuympäristöt. Teoriaa mukaillen tutkimuskysymykset käsittelevät fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kasvuympäristöä.

1. Millaisia mahdollisuuksia esikoulun fyysinen kasvuympäristö luo leikille?
2. Millaisia tunnekokemuksia lapselle syntyy esikoulun leikkiympäristössä?
3. Millaiset ovat lasten keskinäiset vuorovaikutussuhteet esikoulussa?

Tutkiessamme leikkiä fyysisessä kasvuympäristössä keskitymme aika-, tila- ja välineratkaisuihin. Tutkimme myös ympäristön luomia mahdollisuuksia leikin elämyksellisyteen ja monipuolisuuteen, sekä vapaaseen liikkumiseen ja toimimiseen. Teemaksi valitsimme leikkiä ohjaavat tekijät. Tästä muodostimme alateemoiksi leikkimahdollisuudet, leikkivälineet, elämyksellisyys, ajankäyttö ja lähiympäristö.

Psyykkisessä kasvuympäristössä keskitymme lapsen kokemukseen turvallisuudesta. Leikissä psyykinen turvallisuus rakentuu lapsen subjektiuden, hyväksytyksi tulemisen, turvallisuuden ja onnistumisen kokemuksista, sekä aikuisen vuorovaikutuksesta. Teemana oli leikin sisältö, joka jaettiin alateemoihin. Näitä olivat ilo, onnistuminen, säännöt, aikuisen vuorovaikutus ja turvallisuus.

Päivähoidossa sosiaalisesti kannustavan kasvuympäristön tehtävänä on ohjata, tukea ja rohkaista lapsia sosiaaliseen vuorovaikutukseen toistensa kanssa. Tarkastellessamme leikkiä sosiaalisessa kasvuympäristössä keskitymmekin lasten keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin. Teemaksi valitsimme leikkikaverit. Alateemoina olivat omaehtoisuus, vuorovaikutus toisten lasten kanssa ja vuorovaikutuksen vaikeudet.

4.2 Kohderyhmä ja rajaukset

Opinnäyteyö on kvalitatiivinen tutkimus, joka keskittyy lasten kokemuksiin päiväkodin leikkimaailmasta. Tutkimuksen suoritimme iisalmelaisessa Paloisten päiväkodissa, joka on kaupungin alaisena toimiva perinteinen päiväkotikoti. Siellä tuetaan lapsen yksilöllistä kasvua yhteistyössä vanhempien kanssa. Päiväkodissa lapsi voi leikkiä, toimia, kysellä ja tutkia yksin tai ryhmässä joko itsenäisesti tai aikuisen ohjaamana. Hänellä on mahdollisuus saada kokemuksia ja elämyksiä elämää varten. (Paloisten päiväkotikoti 2009.)

Tutkimuksen kohderyhmäksi valittiin Paloisten päiväkodin esikouluryhmä Nasut, jossa on 25 lasta. Kohderyhmäksi valikoituivat esikoululaiset mielenkiinnon sekä lasten ikäkehityksen mukaisesti. Ryhmästä pyrittiin haastattelemaan kaikki lapset, sillä yksittäisen lapsen vastaukset eivät olisi kuvanneet koko lapsiryhmän kokemuksia. Kokonaisotannalla saatiin totuudenmukaisempaa tietoa päiväkodin henkilökunnalle. Ryhmän 25 lapsesta haastateltiin 23. Kaksi lapsista jäi tutkimuksen ulkopuolelle heidän henkilökohtaisten syidensä takia.

Tutkimus käsittelee yhden päiväkodin esikouluryhmää ja ryhmään kuuluvien lasten kokemuksia. Tutkimuksen teoriaosuus ja kysymysten runko muotoutuvat kontekstuaalisen kasvun teorian pohjalta. Teoria painottaa lapsilähtöisyyttä ja korostaa kasvu ympäristön merkitystä lapsen kasvuun ja kehitykseen.

4.3 Tutkimusmenetelmä ja aineistonkeruu

Opinnäytetyön aineistonkeruu suoritettiin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Menetelmä tuntui luontevimmalta tavalla saada tietoa lapsilta. Lomakehaastattelu esimerkiksi olisi ollut mahdotonta toteuttaa esikouluikäisten lasten kanssa. Teemahaastattelussa edetään tiettyjen keskeisten, etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. On makukysymys pitääkö kaikille tiedonantajille esittää kaikki suunnitellut kysymykset, pitääkö kysymykset esittää tietyssä ja samassa järjestyksessä, pitääkö sanamuotojen olla jokaisessa haastattelussa samat ja niin edelleen. Yhdenmukaisuuden vaatimus vaihtelee teemahaastattelulla toteutetusta

tutkimuksesta toiseen. Vaihteluväli on lähes avoimen haastattelun tyyppisestä struktuuridusti etenevään haastatteluun. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Valitussa menetelmässä on monia kyseistä tutkimusta hyödyntäviä tekijöitä. Haastattelussa tutkijalla on suora kielellinen vuorovaikutus tutkittavan kanssa. Tutkija voi haastattelua ohjaamalla saada esiin vastausten taustalla olevia motiiveja. Samalla hän voi myös kysellä tutkittavan mielipiteitä ja niiden perusteluja. Haastattelun lomassa tutkija voi havainnoida myös ei-kielellisiä viestejä, kuten ruumiinkielen käyttöä. Ihminen on tutkimustilanteessa subjekti. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34–35.)

Lasten haastattelujen tueksi olisi hyvä saada heidän piirtämiään kuvia omista kokemuksistaan päiväkodin hyvistä ja huonoista puolista. ”Lapsen piirroksot erillisinä aineistoina tai haastatteluun yhdistettyinä, ovat hyviä ilmaisukeinoja ja auttavat sekä haastattelun syventämisessä että sen liittämisessä lapsen omaan kokemus- ja elämysmaailmaan” (Aaltola & Valli 2001, 148). Tutkimukseen osallistuneet lapset piirsivät leikkiin liittyvän kuvan. Näitä kuvia ei analysoitu, vaan niitä käytettiin vain lasten rentouttamis- ja aiheeseen johdattelemiskeinoina ennen haastattelua.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Haastateltavien joukon jaoinme puoliksi ja haastattelimme kumpikin oman puolikkaan ryhmästä yksinään. Haastattelussa oli siis kerrallaan läsnä yksi aikuinen ja yksi lapsi. Näin lapsen oli helpompi olla haastattelutilanteessa. Jos lasta haastattelisi kaksi aikuista, saattaisi hän mennä ”lukkoon”, eikä haastattelusta näin onnistuisi. Jotta lapsilta saadut vastaukset olisivat luotettavia ja toisiinsa verrattavia, oli kysymysrunko tavallista teemahaastattelua tarkemmin muotoiltu. Näin varmistettiin, että haastattelijasta riippumatta jokaiselta lapselta kysyttäisiin samat kysymykset. Kysymysten järjestys saattoi kuitenkin vaihdella riippuen haastattelijasta ja itse haastateltavasta. Haastattelun alussa haastattelija pystyi itse päättämään mistä kysymyksestä olisi luontevinta aloittaa. Kysymysten esitysjärjestyksen ei kuitenkaan nähty vaikuttavan tuloksiin.

4.4 Tutkimuksen kulku

Haasteellisuuden ja lapsen äänen kuuluville saamiseksi aiheeksemme valikoitui lapsen tyytyväisyys päiväkotiin. Tutkimuksen kuluessa rajasimme aihetta pelkästään leikkiä koskevaksi. Viitekehyyksi valitsimme kontekstuaalisen kasvun teorian, joka ottaa lapsen kasvuympäristön monipuolisesti huomioon.

Tutkimussuunnitelman viimeistelyvaiheessa aloimme muotoilla teemahaastattelurunkoa. Kysymysten toimivuutta testattiin tekemällä harjoitushaastatteluja kahdelle lähi-paikkakuntien esikouluryhmälle. Lisäksi lomaketta testattiin yksittäisillä tutuilla lapsilla. Kysymysrunko annettiin myös testattavaksi tutuille vanhemmille, joilla oli suunnitteen esikouluikäisiä lapsia. Myös lupalomaketta (liitteet 1 ja 2) testattiin esikouluikäisten lasten vanhemmilla. Lupalomaketta ei tarvinnut korjata, mutta haastattelurunkoa täytyi muokata useampaan otteeseen. Kysymykset kun tuli saada muotoon, jonka lapsi ymmärtää. Harjoitushaastatteluiden toimivuuden, sekä ohjaavan opettajan ja Paloisten päiväkodin henkilökunnan antamien neuvojen perusteella muotoutui lopullinen haastattelurunko (liite 3).

Lapsi saattaa jännittää haastattelutilannetta ja voi tuntea jopa pelkoa sitä kohtaan. Lapsi saattaa myös vierastaa haastattelijaa. Näiden tunteiden vähentämiseksi kävimme tutustumassa päiväkodin esiopetusryhmän lapsiin ennakolta. Näillä kerroilla ohjasimme erilaisia leikkejä, joiden avulla tutustuimme lapsiin ja lapset meihin. Tutustumisleikkien lisäksi leikimme myös muita yhteisleikkejä sekä osallistuimme lasten pyynnöstä heidän omiin leikkeihin ja peleihin.

Haastattelut suoritettiin pääosin kahtena päivänä huhtikuussa 2009. Näinä päivinä poissa olleet lapset haastateltiin erillisillä kerroilla. Haastattelut kestivät 20–50 minuuttia. Ensimmäinen haastattelupäivä aloitettiin piirustusosiolla, jossa lapset ohjeistettiin piirtämään jotakin leikkiin liittyvää. Piirustus saattoi koskea lelua, leikkikavereita tai leikittävää leikkiä (liite 4). Näillä kuvilla pystyttiin johdattelemaan lasta itse haastatteluun. Haastattelun aluksi lapselta kysyttiin mitä hän oli piirtänyt ja mitä kuvassa tapahtui. Tämän kautta pystyttiin siirtymään kysymyksiin, jotka tulivat esille jo piirustuksesta keskusteltaessa. Jos lapsi oli esimerkiksi piirtänyt kuvan leikkikaverista, oli luontevaa aloittaa haastattelu leikkikavereita koskevilla kysymyksillä.

4.5 Aineiston litterointi ja analyysi

Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin eli purettiin auki sanasta sanaan muodossa. Aineisto litteroitiin niin, että kumpikin purki omat haastattelunsa. Tämän jälkeen nauhat tarkistettiin yhdessä. Haastatteluaineistoa kertyi liki kaksisataa A4-kokoista sivua. Haastattelut käsiteltiin ja analysoitiin luottamuksellisesti. Saatu aineisto tuli siis vain tutkijoiden tietoon, eivätkä ulkopuoliset nähneet niitä lainkaan.

Analysoinnissa käytettiin sisällönanalyysia. Sisällönanalyysilla aineisto järjestetään tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Laadullisen aineiston analysoinnin tarkoituksena on informaatioarvon lisääminen, koska hajanaisesta aineistosta yritetään luoda mielekästä, selkeää ja yhtenäistä tietoa. Analyysilla luodaan selkeyttä aineistoon, jotta voidaan tehdä selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä aineistosta koodatut alkuperäisilmaukset käydään läpi tarkasti ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Aineiston klusterointia seuraa aineiston abstrahointi, jossa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja valikoidun tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Abstrahoinnissa eli käsitteellistämisessä edetään alkuperäisinformaation käyttämistä kielellisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Abstrahointia jatketaan yhdistelemällä luokituksia niin kauan kuin se aineiston sisällön näkökulmasta on mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110–111.)

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa aineistosta poimittiin oleelliset tiedot, eli kaikki ylimääräinen lasten vastauksista poistettiin. Tässä vaiheessa poistettiin myös vastaukset, jotka katsottiin olleen liiallisen johdattelun tuloksia. Toisessa vaiheessa saatu aineisto pelkistettiin, eli vastauksista yksinkertaistettiin niiden oleellisin sisältö. Kolmannessa vaiheessa vastaukset yhdistettiin alakategorioiden alle. Tässä vaiheessa ei enää noudatettu haastattelun teemarungon rakennetta. Lasten vastaukset asetettiin sopivan alakategorian alle huolimatta siitä minkä alateeman alla ne alun perin oli kysytty. Analyysin neljännessä vaiheessa alakategoriat yhdistettiin ja valittiin niitä kuvaavat yläkategoriat (liite 5).

Yläkategoriat kuvaavat fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kasvuympäristöä. Fyysisen kasvuympäristön yläkategoriaksi valittiin ”aikuisen luoma ympäristö”, psyykkisen ”tunnekokemukset” ja sosiaalisen ”lasten keskinäinen vuorovaikutus”. Aikuisen luoman ympäristön alle asetettiin alakategoriat; leikin jatkuvuus, monipuolisuus, säännöt ja normit, yksin tekemisen mahdollistaminen, vapaus liikkua ja toimia, vaihtelevuus, ajankäyttö, fyysiset mahdollisuudet, näkyvä ohjaus sekä lelujen merkitys. Tunnekokemusten alle asetettiin ilo, haasteellisuus, empatiataitojen kehittyminen, vuorovaikutuksen vaikeudet, oppimiselämykset, mielikuvitus ja elämykset, luovuus, aikuisen läsnäolo, subjektiivisuus ja turvallisuus. Lasten keskinäisen vuorovaikutuksen alle laitettiin ystävyys, yhteistyötaidot, leikkikaverin valinta ja ongelmien ratkaisu.

Viimeisessä vaiheessa yläkategoriat yhdistettiin kokoavaksi käsitteeksi. ”Aikuisen luoman ympäristön”, ”tunnekokemusten” ja ”lasten keskinäisen vuorovaikutuksen” pääkategoriaksi muodostui leikki oppimisympäristönä. Leikki- ja oppimisympäristöä pidetään keskeisenä osana varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa. Kasvuympäristön oletetaan auttavan lapsia valitsemaan, itsenäistymään, ottamaan vastuuta ja ottamaan omaa oppimistaan haltuun. Tällainen ympäristö kannustaa lapsia tutkimaan, kokeilemaan ja leikkimään oman kiinnostuksensa mukaisesti. (Kalliala 2008, 58–59.)

4.6 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen toistettavuutta ja luotettavuutta mittaavat reliäabelius ja validius. Reliäabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta. Mittauksen tai tutkimuksen reliäabelius tarkoittaa siis sen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Validius tarkoittaa mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2002, 213.) Kvalitatiivisena tutkimuksena tehtävä opinnäytetyömme ei ole toistettavissa täysin samanlaisena, joten reliäabelius -käsite ei varsinaisesti liity tutkimukseemme. Luotettavuus korostuu kuitenkin prosessin kaikissa vaiheissa. Huomiota pitää kiinnittää kysymysten asetteluun, haastattelutilanteeseen, omaan toimintaan haastattelijoina, litterointiin sekä lähteiden luotettavuuteen. Luotettavuuden säilyttämiseksi haastattelut litteroitiin sanasta sanaan puhutussa muodossa. Aineiston luokittelussa pyrittiin säilyttämään lasten ajatukset.

Lapsia haastateltaessa suurin riski luotettavuuden menettämiseen on kuitenkin haastatteluosassa. Kysymyksiä laadittaessa ja esitettäessä on otettava huomioon niiden muoto. Lapsia haastatellessa täytyy olla erityisen tarkka siinä, että kysymysten muotoilu on ei-johdatteleva. Kysymysten tulisi siis antaa lapsille mahdollisuus vastata omin sanoin, ei vastaamaan pelkästään kyllä tai ei.

Lapsen sanavarasto on verraten pieni ja hänen on vaikea keskittyä pitkiä aikoja. Kysymysten tulee olla lyhyitä ja sisältää lapselle tuttuja sanoja. Kielen pitää olla lapsen kuuloista. Pienillä lapsilla on tapana vastata ”kyllä” tai ”en tiedä”, vaikkei hän ymmärtäisi edes koko kysymystä. Tästä syystä kysymys tulisi toistaa oikean ja luotettavan vastauksen saamiseksi. Vaikeutta haastattelun onnistumiseen ja tulosten saantiin voi tuoda se, että lasten vastaukset ovat usein lyhyitä ja melko pintapuolisia. Myös lasten muistamisessa on puutteita. (Rusanen 2008, 44.) Tutkimuksessa kiinnitettiin erityistä huomiota kysymysten laatimiseen. Haastattelutilanteessa lasten vastaukset toistettiin sekä esitettiin tarkentavia kysymyksiä. Haastattelujen kesto riippui toistojen määrästä sekä lapsen kyvystä vastata kysymyksiin.

Myös haastatteluympäristö vaikuttaa suurelta osin lapsen ulosantiin ja keskittymiseen. On siis valittava neutraali ympäristö, jossa lapsen mielenkiinto ei kiinnity häntä ympäröiviin ulkoisiin ärsykkeisiin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 129–131.) Haastatteluympäristönä käytettiin päiväkodin tiloissa olevia pikkuhuoneita. Osa haastatteluista tehtiin päiväkodin johtajan huoneessa, mikä saattoi ujostuttaa lapsia. Lisäksi haastatteluja saattoi häiritä päiväkodin normaalista arjesta syntyvät äänet.

Haastattelun aloitus voi olla hankalaa. 6–9-vuotiaan lapsen voi esimerkiksi pyytää tuomaan lempilelunsa, jonka hän voi esitellä haastattelun aluksi ja jota hypistelemällä voi rentoutua ja keskittyä ajattelemaan. (Aaltola & Valli 2001, 147.) Kaikilla haastatteluilla lapsilla ei ollut haastattelutilanteessa lelua ja se saattoi vaikuttaa lapsen rentoutumiseen ja keskittymiskykyyn.

Oman äänen tallentaminen ja äänittäminen voivat myös jännittää monia lapsia. Tätä jännitystä voidaan purkaa leikkimällä äänitteellä haastattelun alussa. Myös avoin kertominen siitä, mitä nauhalla tehdään, voi auttaa lasta orientoitumaan tilanteeseen.

(Aaltola & Valli 2001, 147.) Haastattelun aluksi lapsille kerrottiin nauhoituksen tarkoituksesta ja kokeiltiin myös miltä lapsen ääni nauhalta kuulosti.

Ennen kysymyksiä tulee olla jotain asiaan johdattelevaa keskustelua. Lapsilta kysymyksiä ei voida kysyä suoraan, sillä he eivät välttämättä tiedä kysytystä asiasta tai eivät heti osaa jäsentää sitä. (Aaltola & Valli 2001, 148.) Ennen haastatteluja lapset ohjattiin piirtämään kuva leikistä. Leikkiaiheeseen lapset johdateltiin keskustelemalla heidän piirtämistään kuvista. Osa lapsista ei ollut piirustusvaiheessa mukana, mutta heidät rentoutettiin ja johdateltiin aiheeseen juttelemalla yleisesti leikistä.

Yleensä oletetaan, että lapset ovat kykenemättömiä tekemään perusteltuja päätöksiä sekä antamaan luotettavia tietoja itsestään, elämästään ja oloistaan. Tämä on johtanut siihen, että päätösvalta lasten osallistumisesta tutkimukseen tulee olla heidän huoltajillaan sekä tarvittaessa muilla aikuisilla. Tämän takia suostumuslupa tutkimukseen on pyydetty vain aikuisilta. Tästä huolimatta jokaisella tutkimukseen osallistuvalla henkilöllä, myös lapsella, on kuitenkin oikeus kieltäytyä haastattelusta. Lasten tutkimuksen erityispiirre on, että heitä on suojattava kaikilta mahdollisilta ajateltavissa olevilta haitoilta, joita tutkimuksesta saattaa seurata. (Ruoppila ym. 1999, 28–29.) Kirjallinen lupa haastatteluihin pyydettiin lasten vanhemmilta, mutta ennen haastattelua kysyttiin myös lasten itsensä suostumusta.

Rusasen (2008, 44) mukaan lapsen näkökulma jää helposti piiloon, jos aikuinen keskittyy liikaa omiin ajatuksiinsa ja tapaansa hahmottaa asioita. Aikuinen ei saa johdattaa lapsen vastauksia haluamaansa suuntaan, vaan lapselle tulee antaa mahdollisuus vastata omin sanoin. Eettisyyteen vaikuttaa siis aikuisen asenne, motivaatio ja vallankäyttö. Tutkijan tulee ymmärtää tutkittavaa ja kunnioittaa hänen intimitteettiään.

Eettisyyteen kuuluu myös mahdollinen tulosten väärinkäyttö. Käsittelimme lasten vastaukset luottamuksellisesti ja huolehdimme siitä, etteivät vastaukset olleet tunnistettavissa. Päiväkodille laadittiin lasten vastauksista yhteenveto, joka myös esitettiin toukokuussa järjestetyn vanhempainillan yhteydessä. Vanhemmille annettiin suljetussa kirjekuoressa heidän omien lastensa vastaukset, mutta muuten yksittäisten lasten vastaukset jäivät vain tutkijoiden tietoon. Tutkimuksen valmistuttua kaikki hallussamme

olevat lupalomakkeet, lasten vastaukset sekä muut tutkimuksessa tunnistetietoja sisältävät materiaalit hävitettiin.

5 TUTKIMUSTULOKSIA

5.1 Luodun leikkiympäristön mahdollisuudet

Lasten mielestä kivassa leikkipaikassa olisi rauhallista sekä paljon tilaa ja leluja. Paloisten päiväkodista löytyy lapsille mieluisia leikkipaikkoja. Näistä suosituimmiksi lasten vastauksissa nousivat muun muassa Nasujen pikku- ja nukkumahuoneet. Yleensä ottaen lapset voivat leikkiä päiväkodin eri paikoissa ja huoneissa, mutta silloin tällöin huoneita saattaa olla varattuina esimerkiksi keskusteluille. Myöskään Nallejen eli nuorempien lasten puolelle ei saa mennä ilman lupaa. Lasten mielestä Paloisten päiväkodissa on hyvin tilaa, mutta osa lapsista haluaisi lisää tilaa erityisesti pikkuhuoneisiin.

Ulkopiha on suurimman osan mielestä tarpeeksi iso. Kiva ulkopiha on lasten mielestä aurinkoinen ja rauhallinen. Siellä tulisi olla kiikut, liukumäki, kiipeilyteline ja hiekkalaatikko. Muutama lapsista haluaisi ulos lisää leluja ja leikkipaikkoja, kuten lapioita ja kiikkuja.

Semmosen missä on tunneliliukumäki. Ja se ois korkea ja siitä ku laskee ni ei näkis mittää ku vaa alas. Ja sitte siellä pyörittäis. Pyörähyrrä ois kanssa. Semmone, ettei siitä tipaha. Ja semmone kävelyjuttu. Semmone siinä pittää kävellä.

Semmosella missä voi kiikkua ja sitte. Kaikenlaisia. Semmonen rengaskiikku. Rengas mihin pittää mennä istumaa, sitte toinen työntää, sit se menee takas ja takas ja takas ja takas.

Päiväkotiympäristön lisäksi lapset käyvät joskus sen ulkopuolella leikkimässä. He ovat käyneet kävelyllä, hiihtämässä, luistelemassa, jumppaamassa ja leikkipuistossa. Jos lapset saisivat valita päiväkodin ulkopuolisen leikkipaikan, he haluaisivat leikkiä kotona tai leikkikentällä. Ehdotuksina tulivat myös puut, rauniot, kauppa ja rauhalliset leikkipaikat.

Päiväkodista lasten leikkeihin löytyy paljon erilaisia leluja ja lautapelejä. Leluja riittää kaikille. Pieni osa lapsista haluaisi poistaa lelun, jos sillä ei esimerkiksi kukaan enää leiki. Lisää lapset haluaisivat esimerkiksi legoja ja markkinoiden tämänhetkisiä suosikkileluja. Osa lapsista ei pitänyt leluja tärkeinä, koska lapsi voi itsekin keksiä leikkejä. Suurin osa kuitenkin koki lelut tärkeiksi leikeissä, koska

niillä voi leikkiä nii kivasti.

No millä sitte leikkis jos niitä ei olis? En ainakaa ilman niitä keksis mitään. Olisin iha pihalla.

Niitten kanssa on kivempi leikkiä.

Muute ei tarvi leikkiä yksinää.

Aikuinen jaottelee leikin useisiin eri alalajeihin, mutta lapsille leikki on kaikenlaista leikkiä, eivätkä he sitä välttämättä osaa erotella aikuisten tavoin. Päiväkodissa lapsilla on mahdollisuus eläytyä vaatteiden avulla erilaisiin rooleihin, esimerkiksi noidan, morsiamen ja prinsessan. Lisäksi he pystyvät leikkimään erilaisia seikkailu- ja rakennusleikkejä, kuten majan rakennusta. Oma mielikuvitustaan lapset harjoittavat myös keksimällä omia versioitaan tutuista, oppimistaan leikeistä. Mielikuvitus korostui erityisesti niiden lasten vastauksissa, jotka kokivat lelujen merkityksen vähäiseksi.

Lelut ovat hyvin lasten saatavilla, mutta joskus he saattavat tarvita opettajan apua. Opettajan apua tarvitaan, jos lelu on painava, korkealla tai ei ole tutulla paikalla. Leikin jälkeen lasten on kerättävä lelut. Suuremman osan mielestä leikkiä ei ole vaikea jatkaa lelujen keräämisen jälkeen. Enemmistön mielestä leluja ei olisikaan hyvä jättää levälleen, koska ne hajoaisivat, häviäisivät, huone jäisi sotkuiseksi tai saattaisi sattua vahinkoja. Pieni osa perusteli lelujen leikkipaikalle jättämistä leikin jatkamisen helpoudella.

Lapset ovat yksimielisiä siitä, että opettajat keskeyttävät joskus leikin. Lapset kertovat, että leikki keskeytyy erilaisilla päiväkodin rutiineihin liittyvillä asioilla, kuten ruokailulla tai ulos lähtemisellä. Suurimman osan mielestä leikkiä kuitenkin pystyy jatkamaan keskeytyksen jälkeen. Leikkiajan riittävydestä kysyttäessä lapset kokivat, että heillä oli tarpeeksi aikaa leikkiä. Tästä huolimatta heistä liki jokainen halusi lisää leikkiaikaa.

Aikuisen tehtävä on luoda leikille turvalliset olosuhteet esimerkiksi säännöillä ja valvonnalla. Paria lasta vaille kaikki kertoivat opettajien valvovan leikkejä. Valvominen tuntui heistä kivalta, mukavalta tai ei oikein miltään.

Hyvältä, sillan ku ei näe, että ne kattoo.

Minä unohan ihan noi opet, ku minä oon pihalla ja sisällä ja semmosta.

Muutamaa lasta opettajien valvominen häiritsi. Jokaisen mielestä aikuiset kuitenkin saavat seurata leikkejä. Valvomisesta huolimatta suurimmalle osalle lapsista oli sattunut pieniä vahinkoja, esimerkiksi kaatumisia.

Säännöistä lapset muistivat yleisimmät, kuten ei saa lyödä, kiusata tai tönä. Useimmissa lasten vastauksissa tuli esille myös kaverin huomioon ottaminen.

Että ei niinku saa ottaa toisilta käestä tavaraa.

Että aina vuorotellen pittää tehdä.

Ei saa häätää kaveria pois leikistä.

Sääntöjen merkityksen lapset ymmärsivät hyvin. Monien mielestä säännöt estävät vahinkojen syntymisen ja antavat lapsille leikkirauhan. Perinteisten vastausten lisäksi tuli myös persoonallisempia vastauksia, kuten ”ettei siitä leikistä tule pelkkä soppa”. Kysyttäessä miten säännöt on tehty, suurin osa vastasi opettajien tehneen ja antaneen säännöt. Vain kaksi lasta mainitsi käyneensä niitä läpi yhdessä opettajien kanssa. Viisi lapsista ei osannut vastata kysymykseen mikä selittynee hankalalla kysymyksen muotoilulla tai lapsen muistamisen ja hahmottamisen vaikeudella.

Ei ku. Me vaa tiittää ne, ku minäki oon ollu täällä jo monta vuotta. — —

Omina sääntöinä lapset mainitsivat yleisesti tunnettuja, jo olemassa olevia sääntöjä, kuten lelujen vaihtelevuus. Osa lapsista taasen haluaisi tehdä asioita, jotka nyt ovat turvallisuuden takia kiellettyjä. Yleensäkin vastauksissa tuli esille ilo ja vapaus.

Vois pitää hauskaa ja pelata.

Että sais tehdä kaikkea mitä haluaa.

5.2 Leikin tunneilmasto

Leikkiessään lapset kokevat aitoa iloa. Paloisten päiväkodissa melkein jokainen lapsi piti leikkimisestä. Leikkiminen oli lasten mielestä kivaa, koska

Siinä on semmonen kiva juttu. Sellane. Että voi olla kavereitten kanssa.

Sillon ei tarvii olla yksinnää.

Saapi niinku touhuta.

Ku ei oo mitää tekemistä.

Leikeistä kivoimpia olivat perinteiset leikit, kuten hippa, sokko, karttunen, piilonen ja tervapata. Suosittuja olivat myös erilaiset lautapelit sekä lego- ja barbie-leikit.

Elämyksiä lapset saavat esimerkiksi pukuleikeistä. Päiväkodissa on leikkiä varten erilaisia vaatteita, joista suosituimpia olivat esikoulukirja Salaisen maan hahmot. Roolileikkien lisäksi päiväkodissa pystyy leikkimään erilaisia seikkailu-, mielikuvitus- ja rakennusleikkejä.

Koivusen (2009, 39) mukaan lapselle onnistumisen kokemus on merkittävä, vaikka uuden oppimista ei tapahtuisikaan. Onnistuminen lisää motivaatiota ja näin oppimista. Oppimiselämyksiä ja onnistumisen kokemuksia lapset saavat uusista ja haasteellisista leikeistä. Paloisten päiväkodissa lapset ovat oppineet lautapelejä, laulu- ja leluleikkejä sekä perinteisiä leikkejä, kuten läpsyn, kartun ja piilosen. Kysyttäessä mitä lapset ovat leikissä oppineet, suosituimmaksi vastaukseksi nousi rakennustaitojen oppiminen. Puolet lapsista ei ollut oppinut leikissä mitään uutta. Päiväkodissa ollessaan lapset ovat itsekin keksineet erilaisia leikkejä, kuten eläin- ja prinsessaleikkejä sekä erilaisia hippa-versioita. Viidesosa lapsista ei ollut keksinyt uusia leikkejä. Ideoita uusiin leikkeihin lapset saavat piirustuksista, televisio-ohjelmia katselemalla sekä ”omasta päästä”. Lapset pystyvät keksimään uusia leikkejä myös esikoulussa olevista tavaroista, kuten puu-, lego- ja pehmopalikoista.

Viidesosa lapsista ei ollut kokenut vaikeata leikkiä. Vaikeiksi lapset kokivat leikit, joissa täytyi lukea tai laskea, myös piilojen löytäminen on ollut hankalaa. Lasten itse keksimissäkin leikeissä oli koettu haasteita.

*Että pitää hyppiä nurmikolla. Nii ku ei saa koskee hiekkaan.
No mennä piiloon vaikka sinne puskaan missä on piikkejä.*

Leikki on lapsilähtöistä toimintaa ja tämän takia kokemus subjektiudesta on tärkeä. Lapsen onkin saatava kokemuksia omaehtoisuudesta. Tätä vahvistavat esimerkiksi yksin leikkiminen ja itsensä toteuttaminen. Jokainen lapsista kertoi joutuneensa leikkimään leikkejä, joita ei ole halunnut. Tämä siksi että kaveri on päättänyt leikin tai ei ole mahtunut haluamaansa leikkiin. Yksin leikkiminen ei aina ollut mahdollista, mutta melkein jokainen on joskus saanut ja halunnut leikkiä yksin. Yksin lapset enimmäkseen lukevat ja piirtävät. Mahdollisuuden saadessaan lapset haluaisivat leikkiä yksin esimerkiksi barbeilla.

Aikuisen aito läsnäolo luo lapselle välittämisen ja turvallisuuden tunteita. Tutkittaessa aikuisen vuorovaikutusta kysyttiin lasten mielipidettä aikuisen osallisuudesta leikkiin ja leikkimiseen. Suurimman osan mielestä aikuiset eivät leiki lasten kanssa, mutta pelaavat ja lukevat heille kirjoja. Lasten käsitykset leikistä ovat moninaisia. Tässä yhteydessä he käsittivät leikin lähinnä lelu- ja roolileikeiksi. Viiden lapsen mielestä aikuisten pitäisi leikkiä heidän kanssaan nykyistä enemmän. Suurimman osan mielestä aikuisten ei kuitenkaan pitäisi leikkiä enemmän. Syiksi he mainitsivat muun muassa:

*Ensinnäki ku niillä on nii paljo hommia ni sen takia ei.
Kyllä lapsetki saa aikaan oman leikin.
Opettajat leikkii tarpeeks.
No ei, ku niitten pitää kattoo mitä ne lapset tekkee.
Ei nyt niitten tartte leikkiä, koska. Koska mehän leikitään me lapset ja ne aikuiset tekkee töitä.
No ettei ne rasita itteensä.
Ku lapsien kanssa on helpompi, ku ne on niinku saman kokosia, ne on niinku vähän pienempiä.*

Aikuksen kanssa leikkivät/pelaavat lapset kokivat saavansa valita itse leikittävän leikin tai pelattavan pelin. Vuorovaikutus aikuisen kanssa oli yleensä pelien pelaamista tai roolileikkien leikkimistä. Jos lapset saisivat valita, he haluaisivat leikkiä aikuisten kanssa kotista, piilosta ja leluleikkejä. Yli puolet lapsista haluaisi leikkiä opettajan kanssa kahdestaan. Vastaukset kysymykseen ”Tulevatko opettajat pyydettäessä leikkiin?” jakautuivat tasaisesti. Noin neljäsosan mielestä aikuiset tulevat pyydettäessä leikkiin ja toisen neljäsosan mielestä eivät. Osa lapsista ei ole koskaan käynyt pyytämässä opettajaa. Heistä puolet uskoisi opettajan tulevan mukaan leikkiin, puolet ei.

5.3 Sosiaalisuus ja vuorovaikutus leikissä

Koivusen (2009, 52) mukaan kaverisuhteilla on oleellinen merkitys lapsen sosiaaliselle ja henkilökohtaiselle identiteettikehitykselle, valmiuksien kehittymiselle ja tunne-elämälle. Ystävyyssuhteista lapsi saa kokemuksen keskinäisestä yhteenkuuluvuudesta sekä myös ryhmän jäsenyydestä. Paloisten päiväkodin kaikilla lapsilla oli leikkikavereita. Leikkikaveri on heidän mielestään kiva, kun hän leikkii, on luotettava tai pitää samantlaisista leikeistä. Leikkikaveri ei ole kiva, jos hän kiusaa, määrää, omii tai ei leiki. Lapset saavat yleensä itse päättää leikkikaverin, mutta pienelle osalle opettaja on joskus päättänyt leikkikaverin. Muutamalla lapsella leikkikaverit ovat aina samoja. Suurin osa kuitenkin vaihtelee leikkikavereita. Leikittävä leikki päätetään yleensä yhdessä tai vuorotellen. Lapset leikkivät yhdessä enimmäkseen koti- ja eläinleikkejä sekä rakentelevat legoilla. Nämä leikit nousivat esille myös kysyttäessä mitä lapset haluaisivat leikkiä kavereiden kanssa.

Lasten välinen vuorovaikutus ei suinkaan aina ole sujuvaa tai positiivista. Erilaiset konfliktit ja aggressiiviset purkaukset tai väärinymmärrykset ovat hyvin tavallisia. (Karila ym. 2006, 155.) Vuorovaikutuksen vaikeuksia mietittäessä lapsilta kysyttiin yksin jäämisestä, erimielisyyksistä ja kiusaamisesta. Melkein jokainen on kokenut joskus jääneensä leikin ulkopuolelle. Yksin jäädessään lapsi on mennyt opettajan luo, leikkinyt yksin tai kysynyt toisilta kavereilta. Yli puolet lapsista oli havainnut toisen jääneen leikin ulkopuolelle. Toisen jäädessä yksin pari lasta kertoi jättäneensä tilanteen huomiotta, mutta suurin osa oli ottanut yksin jääneen mukaan omaan leikkiin. Opettajien he uskoivat myös kehottavan ottamaan yksin jääneen mukaan. Yleensä ot-

taen lapset olivat sitä mieltä, että yksin jäänyt pitäisi ottaa mukaan leikkiin tai kertoa asiasta opettajalle.

Ni joskus käyn aina kysymässä, että onko sulla kaveria. Ni se on sanonu, että ei oo. Ni minä oon sitte sanonu, että haluatko tulla meijän leikkiin. Se joskus voi sannoo, että joo.

Erimielisyyksiä lapsille tuli leluista, leikittävästä leikistä tai leikin kulusta. Kolme lasta mainitsi, ettei heille ole tullut riitaa mistään. Riidat oli ratkaistu kompromisseilla tai pyytämällä anteeksi. Riitatilanteessa lapset kokivat opettajan roolin riidan ratkaisijana ja päättäjänä. Yksi lapsista koki, ettei opettaja ollut millään tavalla puuttunut lasten välisiin erimielisyyksiin. Kaksi lapsista ei osannut vastata kysymykseen.

Kiusaaminen oli lasten mielestä ilkeää, pahaa, huonoa; jotain mistä toinen ei tykkää. Puolet lapsista oli kokenut tulleen kiusatuiksi ja hieman yli puolet oli nähnyt toista lasta kiusattavan. Kiusaamiseksi koettiin haukkuminen, kamppaaminen ja osallistumisen kieltäminen. Lapset ovat voineet itse mennä lopettamaan kiusaamisen tai kertoa siitä opettajalle.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Leikki käsitteenä on hankala määrittää. Haastatellut lapsetkin hahmottivat leikin monimuotoisesti. Lapset saattoivat käsittää leikiksi niin lelu-, rooli- ja laululeikit kuin pelaamisen, piirtämisen ja askartelemisenkin. Leikki ymmärrettiin eri kysymyksissä eri tavalla. Kysyttäessä esimerkiksi mukavasta tai yksin leikittävästä leikistä lapset käsittivät mukaan pelaamisen, piirtämisen ja askartelemisen. Sen sijaan aikuisten kanssa leikittävistä leikeistä nämä jäivät pois. Tutkimuksessa määriteltiin leikki lapsen näkökulmasta eli leikiksi luettiin kaikki erilaiset pelit ja leikit sekä piirtäminen ja askarteleminen.

6.1 Leikin fyysiset mahdollisuudet

Leikin fyysinen toimintaympäristö koostuu lapsen ympäristöön kuuluvista konkreettisista ja rakenteellisista tekijöistä, kuten päivähoitopaikkarakennuksesta ja piha-alueesta. Sen tulee olla esteettisesti viihtyisä ja monipuolinen. Ympäristö herättää lapsessa uteliaisuutta ja mielenkiintoa sekä kannustaa lasta tutkimaan, kokeilemaan ja leikkimään. Lapsella on oltava mahdollisuus toimia ja liikkua vapaasti. Toiminnan ja tilojen täytyy olla hyvin järjestettyjä ja käytettävissä olevien materiaalien ja välineiden tulee olla korkeatasoisia. Sisä- ja ulkotilojen suunnittelussa on otettava huomioon erilaisten leikkien vaatimat aika-, tila- ja välineratkaisut. Leikkivälineitä tulee olla riittävästi. Niiden täytyy olla myös monipuolisia, muunneltavia sekä hyvin lasten ulottuvilla.

Haastateltujen lasten mielestä kivassa leikkipaikassa on paljon tilaa, leikkivälineitä ja muita aktiviteetteja. He osasivat arvostaa asioita, jotka luovat leikkitilanteille mahdollisuuksia. Lelut olivat jokaiselle lapselle tärkeitä, mutta he myös ymmärsivät, ettei aina tarvitse lelua leikin aikaansaamiseksi. Lapset saavat leluista leikkeihinsä ideoita ja välineitä, mutta he ovat oppineet myös käyttämään omaa mielikuvitustaan ja osaavat näin keksiä leikkejä myös ilman leluja. Leikkivälineiden ja aktiviteettien luomisessa onkin muistettava jättää tilaa ja mahdollisuuksia lapsen leikin kehitykselle. Vaikka vastauksissa näkyi leikkivälineiden suuri merkitys, enemmistö lapsista piti kuitenkin tärkeimpinä leikkipaikan ominaisuuksina hiljaisuutta ja rauhallisuutta.

Päiväkotilasten leikkiympäristöä rajoitetaan erilaisin portein ja aidoin, jolloin lapset eivät saa vapaasti leikkiä ja tehdä tutkimusretkiä lähiympäristöön. Lapset ovat tottuneet pihaan, josta löytyy perinteiset kiikut ja hiekkalaatikko. Tämän takia lapset eivät välttämättä osaa kaivata erikoisempia ulkoleikkivälineitä. Paloisten päiväkodin lapset mainitsivat kivojen ulkoleikkipaikkojen sisällöiksi perinteisiä leikkivälineitä, kuten kiikut, liukumäen ja kiipeilytelineen. Muutamille tuli mieleen uusia tai muunneltuja leikkivälineitä, kuten hyrrä, hamsterin pyörä ja tunneliliukumäki. Joidenkin lasten vastauksissa näkyi luonnollisen ympäristön kaipuu; lapset toivoivat leikkipaikkaan esimerkiksi puita, pensaita ja risumetsiä. Lapsille on siis annettava mahdollisuus leikkiä myös luonnollisessa ympäristössä, jossa tietoinen leikkiympäristön rakentaminen ei ole vienyt liikaa tilaa lapsen luovuudelta ja mielikuvitukselta.

Leikkivälineiden merkitys korostui myös kysyttäessä mihin lapset mieluiten menisivät leikkimään. Suuri osa lapsista kun haluaisi mennä leikkimään leikkipuistoon ja vain pieni osa mainitsi erikoisemman paikan, kuten rauniot. Lapset haluavat leikkiä paikoissa, joissa on varaa mielikuvitukselle; epätavalliset paikat yleensäkin vetävät enemmän lapsia puoleensa kuin tavalliset leikkipaikat. Lapset hakevat jännitystä ja uusia kokemuksia. Luonto ja ympäristö motivoivat lapsia tutkimaan, innostumaan, liikkumaan ja leikkimään. Esimerkiksi rauniot on jännittävä leikkipaikka ja antaa paljon tilaa lapsen mielikuvitukselle. Koska leikkipuisto on tyypillisin paikka, johon aikuiset vievät lapset leikkimään, lapset eivät välttämättä osaa tai uskalla ehdottaa päiväkodin henkilökunnalle muita leikkipaikkoja. Jotta lapsi osaa vaatia itselleen tavallista leikkipuistoa mielikuvituksellisemman paikan, on aikuisen kuunneltava lapsen mielipiteitä ja annettava hänelle mahdollisuuksia monipuolisiin leikkiympäristöihin.

Toisena suosikkipaikkana lapset mainitsivat oman kodin. Lapset tykkäävät leikkiä kotiympäristössään, jossa leikit ovat erilaisia kuin päiväkodin leikit, mutta sieltä saattaa puuttua leikkikavereita. Lapset haluaisivatkin yhdistää kaverit ja oman, tutun leikkiympäristön kotonaan. Yleensä ottaen lapset haluaisivatkin jakaa kokemuksen omasta kivasta leikkipaikasta kavereiden kanssa.

Esikoulun ympäristössä lapset saavat leikkiä miltei vapaasti. Silloin tällöin osa huoneista saattaa olla varattuina esimerkiksi keskusteluihin. Kielletyt paikat olivat yleen-

säkin paikkoja, joissa lapsilla ei ole leikkimahdollisuutta. Osittain ehkä tämän takia lapset eivät kokeneet heidän leikkiympäristöään rajoitettavan liikaa. Toinen syy saattaa olla lapsen rikas mielikuvitus ja sen käyttö. Lapsi ei välttämättä tarvitse samaa leikkipaikkaa, vaan mielikuvituksen turvin sama leikki voidaan siirtää uusiin paikkoihin.

Tilojen käytön lisäksi leikkiä rajoittavat säännöt. Koivusen (2009, 66) mukaan sääntöjä tulee olla vain sen verran, että niitä pystytään noudattamaan. Lasten tulee myös tietää säännöt ja niiden merkitys. Paloisten päiväkodin lapset muistivat sääntöjä hyvin, mutta niiden asettaminen oli melkein jokaiselle tuntematonta. Lasten vastausten perusteella sääntöjä ei ole yhdessä mietitty, vaan opettajat ovat ne antaneet. Sääntöjä on voitu käydä yhdessä läpi, mutta lasten sisäistettyä ne, on niiden läpikäyminen saattanut unohtua. Usein ajatellaan, että lapset eivät osaa asettaa sääntöjä, mutta tämä näkyi päinvastaisena tutkittavien vastauksissa. Lapset saattoivat keksiä sääntöjä, joita käytännössä on mahdoton toteuttaa. He kuitenkin ymmärsivät sääntöjen merkityksen. Tärkeää olisikin miettiä ja asettaa sääntöjä yhdessä lasten kanssa sekä kirjoittaa ne näkyville. Lapsen mielikuvituksen ja aikuisen tietämyksen avulla säännöistä saataisiin turvallisia ja helposti noudatettavia.

Tämän opinnäytetyön yhtenä alkusysäyksenä olivat Paloisten päiväkodin henkilökunnan mietteet leikkiajan riittävydestä suhteessa esiopetustuokioihin. Päiväkodissa päivät silppuuntuvat helposti tavalla, joka estää pitkäkestoisten leikkien kehittämisen. Tutkimukseen osallistuneet lapset kokivat päiväkodin rutiinien keskeyttävän joskus leikin. Keskeytysten ei kuitenkaan nähty suuremmin haittaavan leikin jatkuvuutta. Tämä saattaa johtua lasten tottumuksesta päiväkodin rutiineihin. Lapset ovat tottuneet esimerkiksi uni-, ulkoilu- ja ruokailurytmeihin, eivätkä he välttämättä osaa kaivata mahdollisuutta pitkäkestoisiin leikkeihin. Toisaalta lapset haluavat olla jo pieniä koululaisia, joten he saattavat pitää esikoulun opetuksellista puolta jännittävänä ja mielenkiintoisena, ei leikkiä häiritsevänä tekijänä.

Kysyttäessä lapsilta leikkiajan riittävydestä olivat vastaukset keskenään ristiriitaisia. Lapset kokivat, että leikkiaikaa on riittävästi. He ymmärsivät keskeytysten syyt, mutta eri tavalla muotoiltuun kysymykseen lapset kuitenkin vastasivat haluavansa lisää aikaa. Lapsi leikkii silkasta leikkimisen ilosta, mutta eläytyminen leikin maailmaan luo

myös turvaa. Toisaalta turvaa antaa myös säännöllinen päivärytmi, johon sisältyy sekä innolla että pelolla vastaanotettuja koululaisten tehtäviä. Esikoululainen odottaa innolla uuden oppimista, mutta leikki on vielä erittäin tärkeässä asemassa. Lapsi haluaa toisaalta olla vielä pieni leikkivä lapsi ilman vastuuta ja sitoutumista, mutta toisaalta uudenlainen koululaisen rytmi, rooli ja vastuu kiinnostavat. Kasvattajan tehtävänä onkin sisäistää leikin merkitys, mutta osattava myös luoda turvallinen, kouluun valmistava päivärytmi.

6.2 Leikin synnyttämät tunnekokemukset

Psyykinen ympäristö koostuu hoitopaikan ilmapiiristä ja tunneilmastosta. Ilmapiiriin tulee olla myönteinen, rauhallinen ja turvallinen. Psyykkistä turvallisuutta tuo, kun aikuinen on aidosti läsnä ja kuuntelee lasta. Aikuisen osallistumisen lisäksi hyvän oppimisympäristön tulee kehittää lapsen mielikuvitusta, ohjata lapsen uteliaisuutta, mielenkiintoa ja oppimismotivaatiota sekä tukea hänen aktiivisuuttaan ja itseohjautuvuuttaan. Lapsen tulee saada ilon, onnistumisen ja subjektiuden kokemuksia.

Lapsi touhuu leikkimisen ilosta. Airaksen ja Brummerin (2003, 162–163) mukaan leikkeihin liittyvät mielihyvä ja mielikuvitus, aktiivisuus ja vapauden tunne. Leikkiesä koko muu maailma unohtuu. Paloisten päiväkodin Nasut-ryhmässä lapset pitivät leikkimisestä. Sen sijaan he eivät osanneet kertoa miksi leikkiminen on kivaa. Tämä johtunee leikin olemuksesta; leikki kun on lapsille luontainen tapa toimia, eivätkä he osaa sisäistää mitä elämä ilman leikkiä olisi. Niiden lasten vastauksissa, jotka osasivat vastata kysymykseen miksi leikkiminen on kivaa, korostui kavereiden merkitys. Yhteisöllisyys näkyi myös kivoimpina pidetyissä leikeissä, sillä näitä olivat muun muassa perinteiset yhdessä leikittävät leikit. Yleensä ottaen lasten mukavimmissa leikeissä tulivat esille luovuus, eläytyminen, sosiaalisuus, haasteellisuus ja onnistuminen. Lapset pitivät leikeistä, joissa sai touhuta yhdessä, luoda jotain uutta tai käyttää mielikuvitustaan. Suosittuja olivat siis erilaiset yhteispelit, rooli- ja rakennusleikit. Lapset halusivat lisää leluja, jotka luovat edellytyksiä edellä mainituille ominaisuuksille. Lasten mielestä ihanneleikkejä ovat leikit, joissa toteutuu halu liikkua, leikkiä ja toimia vapaasti.

Leikkiessä lapset eivät opi asioita suoraan, vaan oppiminen tapahtuu leikin prosesseissa. Haastatellut lapset olivat oppineet leikissä muun muassa sosiaalisia tai luovuutta korostavia taitoja. Suurin osa heistä ei kuitenkaan osannut nimetä oppimiskokemuksiaan. Tämä ei välttämättä kerro lasten todellisista kokemuksista, vaan enemmänkin kysymysten vaikeudesta. Myös leikissä oppimisen luonne saattoi vaikuttaa vastauksiin. Lapsi oppii leikkiessään lukuisia asioita, mutta oppimisen tapahtuessa tiedostamatta on oppimiskokemusten nimeäminen hankalaa. Sen sijaan uusista leikeistä kysyttäessä lapset osasivat jo mainita esimerkkejä sekä esikoulussa opetetuista, toisilta lapsilta opituista että itse keksimistä leikeistä. Uudet leikit jäivät lasten mieleen, sillä niissä lapsi oppii jotain uutta ja sisäistää uuden tavan tehdä jotain. Haasteellisiksi leikeiksi lapset kokivat leikit, joissa vaadittiin kekseliäisyyttä sekä erilaisia taitoja, kuten lukutaitoa. Näissä vastauksissa näkyi lapsen epävarmuus omasta toiminnastaan ja osaamisestaan. Lapsella on kuitenkin luontainen halu oppia ja kehittyä, joten leikkejä ei koettu ylitsepääsemättömän vaikeiksi.

Leikki-ideoita lapset saivat omista kokemuksistaan sekä erilaisista kulttuurisista materiaaleista. Yleensä ottaen haastatellut lapset keksivät uusia leikkejä ”omasta päästä”. Uusissa, itse keksimissä leikeissä näkyi myös lasten elinpiirin vaikuttavuus, sillä ideat lasten leikkeihin tulivat muun muassa mediasta. Osa lapsista ei osannut hahmottaa, mistä ideat leikkeihin tulevat. Tämä saattaa liittyä leikin keksimisen luonteeseen; leikki-ideat tulevat lapsilta luonnostaan, eikä niiden syntyperää ole lapsen helppo määrittää. Päiväkodissa on useita erilaisia leikkiä inspiroivia esineitä, mutta lapset osasivat mainita niistä vain erilaiset palikat. Tämä johtunee suosituimmiksi leikeiksi nousseista rakennusleikeistä tai pelkästään lapsen kyvystä eläytyä ja leikkiä erilaisilla materiaaleilla sitä huomaamatta.

Subjektius näkyi erilaisissa valinnan mahdollisuuksissa. Vahvimmin lasten subjektius näkyi leikkikaverin valinnassa, heikoiten leikin valinnassa. Leikkikaverin lapset saivat valita itse, mutta leikkiä mietittäessä oli jo hallittava yhteistyötaitoja. Päiväkodissa lapsille oli annettu mahdollisuus toimia omatoimisesti; he saivat itse lelut hyllyistä sekä mahdollisuuden ratkaista ongelmatilanteet yksin. Lapsia kannustettiin omatoimisuuteen, mutta tarvittaessa he pystyivät luottamaan aikuisen läsnäoloon.

Kallialan (2008, 55) mukaan päiväkodin aikuiset luovat edellytyksiä leikille, mutta eivät juuri leiki lasten kanssa. Sinkkosen (2008, 243–245) mielestä aikuisen tulee luoda leikille mahdollisuudet, mutta hänen tulee myös osata heittäytyä mukaan lasten leikkiin. Aikuisen tehtävänä onkin ohjata ja monipuolistaa leikkiä tukemalla ja ohjaamalla leikkijöitä. Parhaimmillaan aikuinen ohjaa leikkiä vain tarvittaessa, vaikuttamatta olennaisesti leikin sisältöön. Tämä toimii Paloisten päiväkodissa hyvin. Lapset eivät kokeneet aikuisten osallistumista häiritseväksi, vaan lähinnä auttajana leikin ongelmatilanteissa. Lapset eivät välttämättä kaivanneet aikuista leikkiin tai aikuisen leikin ohjaus toimi suunnitellusti niin huomaamatta, etteivät lapset sitä huomanneet. Ongelmatilanteissa lapset kuitenkin pystyivät luottamaan aikuisen läsnäoloon ja kokivat aikuisen olevan saatavilla.

Nyky-yhteiskunnassa lapsuuden ja aikuisuuden rajat ovat selkeitä ja tarkoin määrättyjä. Aikuisen rooli nähdään turvallisena auktoriteettina, eikä sitä haluta riskeerata menemällä lasten tasolle esimerkiksi leikeissä. Lapsuus ja lapsilähtöisyys nähdään teoriassa tärkeinä arvoina, mutta niitä ei käytännössä vielä uskalleta toteuttaa täysipainoisesti. Tämä näkyi myös Paloisten päiväkodissa. Lapset tunsivat olonsa turvallisiksi ja kokivatkin aikuisen roolin leikeissä lähinnä valvojina tai ongelman ratkaisijana. Onkin muistettava, että täydellistä lapsilähtöisyyttä ei kaikissa toiminnoissa välttämättä pystytty esimerkiksi turvallisuuden takia toteuttamaan.

Suurin osa lapsista ei kaivannut aikuisen osallistumista leikkiin, vaan vertaisryhmän seura koettiin mielekkäämmäksi. Lasten mielestä aikuiset tekevät töitä ja he itse leikkivät. Lapset eivät osanneet kyseenalaistaa mitä aikuisen työntekeä päiväkodissa on. He eivät välttämättä halunneet aikuista mukaan leikkiinsä, vaan olivat tyytyväisiä siihen, että aikuinen on tarvittaessa läsnä auktoriteettina. Aikuisen seuran kaipuu näkyi kuitenkin joissain vastauksissa. ”Puhtaan” leikin, eli lähinnä lelu- ja roolileikit, lapset kokivat lasten keskinäiseksi toiminnaksi, mutta esimerkiksi pelaamiseen ja satujen lukemiseen aikuinen haluttiin mukaan. Aikuisen turvallinen auktoriteettiasema näkyi myös ongelmatilanteita koskevissa vastauksissa. Aikuinen koettiin läheiseksi henkilöksi, jonka luokse voi mennä hakemaan turvaa ja ratkaisua ongelmatilanteissa.

6.3 Vuorovaikutustaitojen kehittyminen leikissä

Sosiaalinen ympäristö koostuu hoitopaikan kaikista ihmissuhteista. Avoimet, kunnioittavat ja turvalliset vuorovaikutussuhteet mahdollistavat lapselle toisen kuuntelemisen, yhteistyökyvyn ja empatiataitojen kehittymisen. Vuorovaikutuksessa tovereiden kanssa lapset oppivat tärkeitä taitoja, kuten johtamisen ja toistensa seuraamisen sekä yhteistyön tekemisen ongelman ratkaisutilanteissa, erityisesti leikissä.

Leikki edellyttää yhteistoimintaa toisten lasten kanssa. Päiväkodissa vertaisryhmien tuki ja merkitys korostuvat. Vertaisryhmässä lapset saavat ikäistään seuraa ja mahdollisuuden ihmisenä kasvuun. Paloisten päiväkodin lapset kokivat ystävyysuhteet tärkeiksi, mikä korostui monipuolisesti heidän vastauksissaan. Toisen auttaminen ja huomioon ottaminen nousivat tärkeiksi arvoiksi. Tämä näkyi esimerkiksi kivoimmissa leikeissä, yhdessä päätettävissä leikeissä sekä riita- ja kiusaamistilanteiden ratkaisuisa. Omasta asemasta ja mielipiteistä osattiin pitää kiinni, mutta myös kaveria osattiin arvostaa. Erilaisissa ongelmatilanteissa kaveri osattiin ottaa huomioon; yleensä tilanteet ratkaistiin kompromisseilla, vuorottelemalla ja yhdessä päättämällä.

Leikkiessään lapsi kohtaa vahvoja, erilaisia tunnekokemuksia, kuten ilon ja onnistumisen tunteita. Näitä tunteita lapset jakavat mielellään ikätovereidensa kanssa. Yhteisissä leikeissä lapsi saa tunnekokemuksien lisäksi jakaa muita elämäänsä kuuluvia asioita. Leikkiessä lapset jakavat muun muassa uusia ideoita, omia arvojaan ja maailmankuvaansa. Tämä antaa uudenlaisia valmiuksia niin leikin kehitykselle kuin lapsen kasvullekin.

Monelle lapselle päiväkotitarjoaa ainoan mahdollisuuden ikäistensä kanssa leikkimiseen ja yleisesti ottaen lapset pitivätkin kavereiden kanssa leikkimisestä. Vaikka kavereiden merkitys korostui vastauksissa todella paljon, halusivat lapset myös omaa rauhaa. Päiväkodissa yhteisöllisyys ja toisten huomioon ottaminen korostuvat tärkeinä arvoina ja näin ollen lapsen mahdollisuus yksilölliseen toimintaan kärsii. Tämä näkyi myös Paloisten päiväkodissa. Itsenäinen leikki ei lasten mielestä aina ollut mahdollista, sillä kaveri piti ottaa mukaan tai lelut jakaa toisten kanssa. Kallialan (1999, 191) mielestä yksin leikkiminen on monelle mieleinen vaihtoehto kavereiden kanssa leik-

kimiselle, joillekin toissijainen mahdollisuus, johon turvaudutaan kavereiden puutteessa. Lasta tulisikin kuulla yksilönä ja luoda hänelle valinnan mahdollisuuksia.

7 POHDINTA

Leikkiminen on lapselle luontaista. Leikissä lapsi elää, toimii ja ajattelee; hän tutkii, kokeilee, rakentaa maailmaansa sekä oppii uusia asioita ja hyviä tapoja. Leikki kehittää luovuutta, mielikuvitusta ja sosiaalisia taitoja. Leikkiessään lapsi kehittää myös ongelmanratkaisutaitojaan sekä harjoittelee vastuunottamista. Aikuisen tehtävänä on tukea lapsen leikkiä olemalla läsnä sekä varaamalla sille aikaa, tilaa ja välineitä.

Paloisten päiväkodin Internet-esittelyn mukaan päiväkodissa lapsi voi leikkiä, toimia, kysellä ja tutkia yksin tai ryhmässä itsenäisesti tai aikuisen ohjaamana. Hänellä on mahdollisuus saada kokemuksia ja elämyksiä elämää varten. Tutkimuksen mukaan yllä mainitut asiat toteutuvat päiväkodissa hyvin. Tilat ja leikkivälineet mahdollistivat monipuoliset leikit sekä antoivat edellytyksiä leikin kehittymiselle. Lapset saivat erilaisia, sekä kielteisiä että myönteisiä, tunnekokemuksia, jotka auttoivat lapsen kasvua ja kehittymistä. Lapset kokivat voivansa leikkiä ja toimia turvallisessa ympäristössä.

Nykyaikana puhutaan paljon lasten kasvavasta väkivaltaisuudesta, sekä heidän tietotekniikan maailmassa vietetystä liiallisesta ajasta. Tutkimuksessamme nämä eivät kuitenkaan tulleet juuri lainkaan esille. Vain muutama lapsi mainitsi haluavansa päiväkoitiin esimerkiksi leikkiaseita tai tietokonepelejä. Sen sijaan kaverit ja sosiaaliset suhteet korostuivat todella paljon. Tekniikkaa ei kaivattu, vaan lapsille oli tärkeämpää ja mieluisampaa leikkiä vertaistensa kanssa. Leikissä lapset saivat monenlaisia tunnekokemuksia, esimerkiksi ilon ja jännityksen tunteita, jotka he mielellään jakoivat toistensa kanssa. Vertaisryhmässä leikkiessään lapset olivat myös tiedostamattaan oppineet monenlaisia taitoja, kuten ratkaisemaan ristiriitoja sekä huomioimaan toisen tunteet.

Leikkimaailma vahvistaa lasten subjektiutta erilaisilla tavoilla. Lasten kertoessa leikitilanteista tuli hyvin esille se, miten lapsen subjektiutta ja sosiaalista kehitystä on yritetty painottaa päiväkodin toiminnassa. Lapsille annettiin mahdollisuus harjoittaa ja kehittää subjektiuttaan monella tavalla. Lapsia ohjattiin ratkaisemaan pitkälti itse tai yhdessä vertaistensa kanssa vastaan tulevia ongelmia ja vastoinkäymisiä. He saivat myös itse päättää esimerkiksi leikittävän leikin ja leikkikaverit. Korostaessaan lapsen subjektiutta ei Paloisten päiväkodin kuitenkaan ole unohtanut aikuisen roolia. Vaikka

lapset saivat mahdollisuuden toimia itsenäisesti esimerkiksi riitätalanteissa, oli vastuu viime kädessä aikuisella. Aikuisen turvallinen läsnäolo mahdollistui päiväkodissa ja lapset osasivat arvostaa sitä.

Lasten vastausten perusteella kehittämistäkin löytyi päiväkodin toiminnassa. Vertaisryhmätoiminta mahdollistui päiväkodissa hyvin. Sen sijaan osa lapsista koki yksin leikkimisen mahdollisuudet heikkoina, joten tähän päiväkodin henkilökunnan tulisi kiinnittää enemmän huomiota. On toki muistettava, että kaikilla lapsilla ei ole yhteisössä toimimiseen tarvittavia taitoja ja he saattavat tarvita harjoitusta tässä asiassa. Päiväkodin tehtävänä onkin kehittää lapsen sosiaalisia taitoja ja antaa mahdollisuus vertaisryhmässä toimimiseen. Silloin tällöin lapsi kuitenkin tarvitsee aikaa ja tilaa rauhoittumiseen ja yksinoloon. Jotta yksin leikkiminen olisi mahdollista, tulisi lapsille taata riittävästi leikkivälineitä ja mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi verhoilla eristetty oma, yksityinen tila.

Lasten mielestä myös rikkaan ja monipuolisen leikkiympäristön luomisessa olisi parannettavaa. Päiväkodin ympäristöön leikkivälineineen lapset olivat suhteellisen tyytyväisiä, mutta heille tulisi antaa myös mahdollisuus muualla leikkimiseen. Lapset voisikin viedä leikkimään päiväkodin ulkopuolelle. Erilaisissa leikkiympäristöissä lapsi laajentaisi maailmankuvaansa, saisi uusia ideoita leikkeihinsä sekä mahdollisuuksia elämykselliseen oppimiseen.

Myös aikuisten suoraa osallistumista leikkiin voitaisiin kehittää. Vaikka lapset eivät kokeneetkaan, että aikuisen tarvitsisi tulla mukaan leikkiin, olisi tähän kiinnitettävä huomiota. Kasvattajan osallistumattomuus saattaa olla tietoinen ratkaisu, jolla turvataan lasten keskinäisen ja omaehtoisen leikin kehittyminen. Aikuisen ja lapsen välinen yhteinen leikki voitaisiin kuitenkin nähdä myös pedagogisena mahdollisuutena. Aikuisen suora osallistuminen leikkiin toisi siihen uusia ulottuvuuksia sekä loisi lapselle tunteen omasta tärkeydestään. Yhteinen leikki parantaisi myös aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta, sekä antaisi aikuiselle mahdollisuuden syventyä lapsen ajatusmaailmaan.

Paloisten päiväkodissa lapset olivat kuitenkin enimmäkseen tyytyväisiä päiväkodin nykyiseen toimintaan ja luotuihin leikkimahdollisuuksiin. He saivat tunne-elämäänsä

vahvistavia kokemuksia ja mahdollisuuden kehittää sosiaalisia taitojaan turvallisessa ja rikkaassa leikkiympäristössä. Esikoulun leikkimaailmaa voidaan pitää aikuisen näkökulmasta oppimisympäristönä, mutta lapset kokivat sen rikkaana elämyksenä ja monipuolisena mahdollisuutena.

Opinnäytetyön tavoitteina oli saada lapsen ääni kuuluville sekä antaa haastateltaville lapsille kokemus omasta subjektiudestaan. Päiväkodin henkilökunnan tuli saada toiminnan kehittämisideoita lapsen näkökulmasta. Tavoitteet toteutuivat odotetusti, sillä lapsen ääni saatiin hyvin kuuluville. Lapset saivat sanoa mielipiteensä ja kokemuksen omasta tärkeydestään. Päiväkodin henkilökunta sai lapsilta palautetta, jonka mukaan he voivat jatkossa kehittää toimintaansa. Tekijöinä saimme tavoitteiden mukaisesti tietoa lapsen kehityksestä sekä arvokasta kokemusta lapsilähtöisestä toiminnasta ja lasten kanssa työskentelystä.

Tutkimuksestamme saa viitteitä lasten arvostuksen ja kiinnostuksen kohteista. Tulokset eivät kuitenkaan ole välttämättä suoraan verrannaisia muihin päiväkoteihin. Lapset ovat yksilöllisiä ja esimerkiksi asuinseutu saattaa vaikuttaa lasten ajatuksiin. Samanlaisia tutkimuksia tulisikin tehdä myös muissa päiväkodeissa, jotta lapsi saisi kokemuksen omasta tärkeydestään sekä mahdollisuuden vaikuttaa elämäänsä. Lasten leikkiä voisi tutkia myös muilla tavoilla, esimerkiksi havainnoimalla leikissä syntyvää vuorovaikutusta. Myös leikki opetusmenetelmänä voisi olla mahdollinen tutkimuskohde.

Olisi kuitenkin tärkeää, että nimenomaan lapsille suunnattuja ja lapsilähtöisiä tutkimuksia tultaisiin tekemään jatkossa enemmän. Lapsen ja lapsuuden arvoa kun korostetaan yhä suuremmassa määrin. On alettu ymmärtämään, että myös lapsella on mahdollisuus toimia aktiivisena osana yhteisöä sekä osallistua ja vaikuttaa itseään ja yhteisöön koskeviin asioihin. Aikuisella on nykyään myös enemmän kiinnostusta lapsen näkemyksiä kohtaan sekä kykyä huomioida päätöksissään lapsen tarpeet ja toiveet.

LÄHTEET

- Aaltola, J. (toim.) & Valli R. 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Airas, C. & Brummer, K. 2003. Leikki on ikkuna lapsen sisäiseen maailmaan. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Vantaa: WSOY, 162–163.
- Alila, K. 2003. Laadun kehittäminen ja ohjaustoiminta varhaiskasvatuksessa. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Brotherus, A., Hytönen, J. & Krokfors, L. 2002. Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka. 2. uudistettu painos. Juva: WSOY.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000. Opetushallitus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Gretschel, A. & Kiilakoski, T. 2007. Lasten ja nuorten kunta. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Hintikka, M., Helenius, A. & Vähänen, L. 2004. Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2002. Tutki ja kirjoita. 6.–8. painos. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy.

- Hughes, F.P. 1999. *Children, Play, and Development*. Massachusetts: Needham Heights.
- Hujala, E. 2002. *Uudistuva esiopetus*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kahri, M. 2003. *Lapsen arki on leikkiä II. 3–6-vuotiaat leikin maailmassa*. Kauhava: Kauhavan kirjapaino.
- Kalliala, M. 2008. *Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa?* Helsinki: Yliopistopaino.
- Kalliala, M. 2003. Korvaamaton leikki. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) *Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle*. Vantaa: WSOY, 191–192, 205–207.
- Kalliala, M. 2000. *Leikistä kiinni*. Teoksessa *Cultura. Leikki kaikkialla*. Helsinki: Cosmoprint, 2.
- Kalliala, M. 1999. *Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos*. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. & Rasku-Puttonen, H. (toim.). 2006. *Kasvatusvuorovaikutus*. Vaajakari: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kinnunen, S. 2005. *Annan mun olla lapsi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Koivunen, P.-L. 2009. *Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Piironen, L. 2004. *Leikin pikkujättiläinen*. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Ruoppila, I., Hujala, E., Karila, K., Kinos, J., Niiranen, P. & Ojala, M. 1999. *Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Rusanen, E. 2008. Esiopetus lapsen silmin. Tutkimus kokemuksesta, tiedon transferoitumisesta ja metatietoisuudesta. Helsinki: Yliopistopaino.

Saracho, O. N. & Spodek, B. 2003. Contemporary Perspectives on Play in Early Childhood Education. Connecticut: Information Age Publishing.

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Juva: WS Bookwell Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes. Oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vilén, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Sivén, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus, erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Painamattomat lähteet

Iisalmen varhaiskasvatussuunnitelma. [Viitattu 5.5.2009]. Saatavissa: www.iisalmi.fi/includes/file_download.asp?deptid=11318&fileid=9892&file=Iisalmen –

Paloisten päiväkot. 2009. [Viitattu 5.7.2009]. Saatavissa: <http://www.iisalmi.fi/?deptID=12848&searchword=paloisten%20p%20E4iv%E4koti>

Tahvanainen, P. 2004. ”Vahvaksi ei voi pakottaa” – voimaantumista tukeva vuorovaikutus työkoulunuoren ohjaamisessa. [Viitattu 22.8.2009]. Saatavissa: <http://www.uku.fi/mci/tyokoulu/pdtahvanainen.pdf>

Liite 1: Lupalomake harjoitushaastatteluun

Hyvät vanhemmat!

pvm.2009

Olemme kaksi kolmannen vuoden Sosionomi (AMK) – opiskelijaa Savonia-ammattikorkeakoulusta, Iisalmen yksiköstä. Teemme opinnäytetyötä aiheesta leikkimaailma esikoulussa. Varsinaisen tutkimuksen teemme erääseen iisalmelaiseen päiväkotiin, mutta työn tiimoilta teemme harjoitushaastattelun xxx esikouluryhmälle. Lasten haastatteluihin tarvitsemme kirjallisen luvan Teiltä vanhemmilta.

Haastattelut toteutamme xxx päiväkodilla, normaalin esikoulupäivän yhteydessä. Haastattelu kestää noin 15–30 minuuttia ja siinä on kerrallaan läsnä yksi aikuinen ja yksi lapsi.

Emme käytä lastenne vastauksia varsinaisessa työssämme, vaan tarkoituksenamme on lähinnä testata kysymystemme ja haastattelumenetelmämme toimivuutta. Näin ollen myöskään lastenne nimet tai muut tunnistetiedot eivät tule ilmi tutkimuksestamme. Yksittäisten lasten vastaukset tulevat vain meidän tietoomme ja käyttöömme. Halutessanne voimme kuitenkin toimittaa Teille oman lapsenne vastaukset jälkikäteen.

Jotta testihaastatteluaineisto olisi kattava ja tarkoituksenmukainen, toivomme, että mahdollisimman moni osallistuisi kyseiseen haastatteluun. Jos Teillä herää kysymyksiä lasten haastatteluja koskien, vastaamme niihin mielellämme.

Ystävällisin terveisin,

Anja Kauppinen

xxx-xxx xxxx

Anja.Kauppinen@student.savonia.fi

Jonna Kumpulainen

xxx-xxx xxxx

Jonna.Kumpulainen@student.savonia.fi

Leikkaa tästä

Lapseni _____

☐ SAA osallistua haastatteluun.☐ EI SAA osallistua haastatteluun.☐ Haluan saada lapseni vastaukset itselleni.

Päiväys ja allekirjoitus

Palauta lupalappu päiväkodin henkilökunnalle. Kiitos!

Liite 2: Lupalomake haastatteluun

pvm.2009

Hyvät vanhemmat!

Olemme kaksi kolmannen vuoden Sosionomi (AMK) – opiskelijaa Savonia-ammattikorkeakoulusta, Iisalmen yksiköstä. Teemme opinnäytetyötä aiheesta leikkimaailma esikoulussa. Työn tiimoilta tulemme tekemään haastatteluja Paloisten päiväkodin esikouluryhmälle. Lasten haastatteluihin tarvitsemme luvan Teiltä vanhemmilta.

Opinnäytetyömme aineisto koostuu lasten haastatteluista ja piirustuksista. Haastattelut toteutamme Paloisten päiväkodilla kahtena eri päivänä, normaalin esikoulupäivän yhteydessä. Haastattelussa on kerrallaan läsnä yksi aikuinen ja yksi lapsi. Lisätäksemme tutkimuksen luotettavuutta ja haastattelutilanteen mielekkyyttä lapsille, olemme käyneet jo muutamaa otteeseen tutustumassa heihin.

Opinnäytetyömme yhtenä tavoitteena on saada lapsen ääni kuuluville. Haluamme kartoittaa lasten ajatuksia päivähoidosta. Tutkimuksemme tavoitteena on kerätä lapsilta palautetta, jonka avulla päiväkodin toimintaa voidaan kehittää.

Opinnäytetyömme julkaistaan Savonia-ammattikorkeakoulun kirjastossa ja mahdollisesti artikkelimuodossa alan ammattilehdissä. Myös Paloisten päiväkodin saa oman kappaleensa. Teille vanhemmillemme pyrimme esittelemään alustavat tulokset keväällä 2009. Työssämme tulee esille Paloisten päiväkodin nimi, mutta haluamme korostaa, että lapsenne nimi tai muut tunnistetiedot eivät tule ilmi tutkimuksestamme. Yksittäisten lasten vastaukset tulevat vain meidän tietoomme ja käyttöömme.

Kirjallisen luvan pyydämme Teiltä vanhemmilta, mutta myös lapsella on oikeus kieltäytyä osallistumisesta. Haastattelun aluksi kysymme lasten suostumusta.

Jotta tutkimuksemme olisi kattava, toivomme, että mahdollisimman moni osallistuisi tutkimukseen. Jos Teillä herää kysymyksiä koskien opinnäytetyötämme, vastaamme niihin mielellämme.

Ystävällisin terveisin,

Anja Kauppinen

xxx-xxx xxxx

Anja.Kauppinen@student.savonia.fi

Jonna Kumpulainen

xxx-xxx xxxx

Jonna.Kumpulainen@student.savonia.fi

Leikkaa tästä

Lapseni _____

___ SAA osallistua tutkimukseen.

___ EI SAA osallistua tutkimukseen.

Päiväys ja allekirjoitus

Palauta lupalappu päiväkodin henkilökunnalle. Kiitos!

Liite 3: Kysymyslomake

()= täsmentävät kysymykset, jos lapsi ei osaa vastata ensimmäisen kysymyksen perusteella.

- jatkokysymys
- jatkokysymyksen jatkokysymys

TEEMAHAASTATTELURUNKO

- *Millaisia mahdollisuuksia esikoulun fyysinen kasvuympäristö tarjoaa leikille?*
- *Millaisia tunnekokemuksia lapselle syntyy esikoulun leikkiympäristössä?*
 - *Millaiset ovat lasten keskinäiset vuorovaikutussuhteet esikoulussa?*

Teema: Leikkiä ohjaavat tekijät

leikkimahdollisuudet

- Minkälainen on sinun mielestä kiva leikkipaikka? (Mitä siellä olisi?)
- Onko täällä sisällä semmosia kivoja leikkipaikkoja?
 - Voiko täällä leikkiä eri paikoissa/huoneissa?
 - Minkälaisissa paikoissa tai huoneissa on kiva leikkiä?
 - Onko täällä hyvin tilaa leikkiä?
 - Mihin tarvittaisiin lisää tilaa?
- Minkälaisella ulkopihalla on kiva leikkiä? Mitä ulkona on kiva leikkiä?
 - Onko täällä semmonen piha?
 - Pitäisikö ulkopihan olla isompi? (mahtuuko siellä hyvin leikkimään erilaisia leikkejä?)
- Onko lelut tärkeitä leikeissä? Miksi?
- Pitääkö leikin loputtua kerätä lelut pois?
 - Olisiko hyvä, jos lelut saisi jättää paikalleen?
 - Jos kyllä: Miksi se olisi hyvä?
 - Jos ei: Miksi ei?
 - (Onko leikkiä vaikea jatkaa esimerkiksi seuraavana päivänä?)
- Yletkö itse ottaa lelut hyllyistä? (ovatko ne hyvin saatavilla)
- Tarvitsetko joskus apua esimerkiksi jonkun lelun saamiseksi?
 - Jos kyllä: Minkä takia?

leikkivälineet

- Minkälaisia leluja täällä on?
 - Riittääkö leluja kaikille?
 - Haluaisitko poistaa joitakin leluja?
 - Minkälaisia leluja haluaisit lisää?
- Onko ulkona tarpeeksi ulkoleluja ja leikkipaikkoja?
- Minkälaisia leluja tai leikkipaikkoja haluaisit lisää ulos?

elämyksellisyys

- Millaisia vaatteita täällä esikoulussa on leikkiä varten? Saako niitä ottaa?
 - o Minkälaisia pukuleikkejä täällä voi leikkiä? (Millaisiin leikkeihin te käytätte vaatteita?)
 - Minkälaisia muita erilaisia leikkejä täällä voi leikkiä? (Esimerkiksi sellaisia, joita ei voi kotona leikkiä.) (Onko teillä seikkailu-/rooli /mielikuvitusleikkejä?)
- Minkälaisia vaatteita tai muita tarvikkeita haluaisit esikouluun?

ajankäyttö

- Keskeyttävätkö opet joskus leikin?
 - o Jos kyllä: Tiedätkö miksi?
 - Pystyykö leikkiä jatkamaan myöhemmin?
- Onko sinulla tarpeeksi aikaa leikkiä?
 - o Haluaisitko, että olisi enemmän aikaa leikkiä?

lähiympäristö

- Leikittekö te joskus jossain muualla, kuin täällä päiväkodissa? Missä? (Missä muualla te leikitte kuin täällä eskarissa?)
- Missä sinusta olisi kiva leikkiä eskarikavereiden kanssa?

Teema: Leikin sisältö

ilo

- Mistä leikistä sinä tykkäät? (Mikä on kiva leikki?)
 - o Miksi se on kiva leikki?
- Onko sinusta kiva leikkiä? Miksi?
- Mikä on mukavin leikki, mitä olet täällä leikkinyt?

onnistuminen

- Minkälainen leikki on sinusta vaikea?
 - o Minkälaisia uusia leikkejä olet oppinut täällä esikoulussa? (Voitko sanoa yhden esimerkin?)
- Oletko oppinut leikissä jotain sellaista, mitä et ole ennen tehnyt?
- Minkälaisia uusia leikkejä olet keksinyt?
 - o Mistä/Miten sinä keksit uusia leikkejä? (Keksitkö täällä esikoulussa olevista tavaroista uusia leikkejä?)

säännöt

- Mitä sääntöjä teillä on leikissä? (Mitä leikissä saa tehdä? Mitä ei saa tehdä?)
 - o Miten säännöt on tehty?
 - o Miksi leikissä on sääntöjä?
 - o Mitä sääntöjä sinä haluaisit leikkiin?

aikuisen vuorovaikutus

- Leikkivätkö opet teidän kanssa?
 - o Jos kyllä: Minkälaisia leikkejä leikit opettajien kanssa?
 - Saatko itse valita leikin, jota leikit open kanssa?
 - Minkälaisia leikkejä olisi kiva leikkiä opettajien kanssa?
 - o Pitäisikö opettajien leikkiä (enemmän) teidän kanssa?
- Millä tavalla aikuiset osallistuu teidän leikkiin? (Millä tavalla aikuiset neuvoo teitä leikissä? Puuttuuko aikuiset teidän leikkeihin millään tavalla?)
- Tulevatko opet sinun kanssa leikkimään, jos käyt pyytämässä?
- Haluaisitko joskus leikkiä kahdestaan open kanssa?

turvallisuus

- Katsovatko opet teidän leikkejä sisällä/ulkona?
 - o Miltä se tuntuu?
 - o Saavatko opet katsoa teidän leikkejä?
- Minkälaisia vahinkoja leikissä on sattunut?

Teema: Leikkikaverit

vuorovaikutus toisten lasten kanssa

- Onko sinulla leikkikavereita täällä esikoulussa? Minkälaisia kavereita he ovat?
 - o Mikä tekee leikkikaverista kivan?
 - o Millainen ei ole kiva leikkikaveri?
- Kuka päättää kenen kanssa sinä leikit?
 - o Leikitkö aina samojen kavereiden kanssa?
- Minkälaisia leikkejä te yleensä leikitte kavereiden kanssa?
 - o Minkälaisia leikkejä haluaisitte leikkiä yhdessä?
- Kuka päättää mitä te leikitte?
 - o Jos itse: Annatko joskus muiden päättää mitä leikkiä leikitte?
 - o Jos joku muu: Saatko sinä ikinä päättää mitä te leikitte?
 - o Kenen sinun mielestä pitäisi päättää mitä te leikitte?

omaehtoisuus

- Saatko leikkiä sellaisia leikkejä kuin haluat? (onko leikkiaiheet jo ennalta määrätty?)
- Oletko joskus leikkinyt jotain leikkiä, vaikket ole halunnut?
- Saatko/haluatko leikkiä joskus yksin?
 - o Jos kyllä: Minkälaisia leikkejä sinä leikit yksin?
 - Minkälaisia leikkejä sinä haluaisit leikkiä yksin? (Jos saisit leikkiä sellaisia leikkejä, mitä ikinä haluaisit.)

vuorovaikutuksen vaikeudet

- Oletko nähnyt, että joku lapsista ei ole päässyt mukaan leikkiin? Onko joskus käynyt niin, että sinua ei ole otettu mukaan leikkiin?
 - Jos kyllä: Mitä sinä olet silloin tehnyt?
 - Mitä pitäisi tehdä, jos joku jää yksin?
 - Jos ei: Mitä tekisit, jos näkisit, ettei joku ole päässyt mukaan leikkiin?
 - Mitä ope tekee, jos joku jää yksin? Mitä opettajan pitäisi tehdä?

- Mistä asioista teille tulee leikissä erimielisyyksiä? (Riitaa? Kinaa?)
 - Miten riita ratkaistaan?
 - (Mitä sinä teet, jos tulee riitaa?)
 - (Mitä ope tekee, jos tulee riitaa?)
 - Mitä pitäisi tehdä jos tulee riitaa?
- Mitä kiusaaminen on sinun mielestä? (Onko se hyvä vai huono asia?)
 - Onko sinua kiusattu leikkiessäsi täällä esikoulussa?
 - Oletko nähnyt, onko jotain toista kiusattu leikissä?
 - Jos näet, että leikissä kiusataan jotain toista lasta, niin mitä sinä teet? (Voitko mennä kertomaan siitä jollekin? Kenelle?)

Tuleeko sinulle mieleen vielä jotain, mistä haluaisit kertoa?

Liite 4: Esimerkkejä lasten piirustuksista

LIITE 4(2)

Liite 5: Analyysitaulukko

